T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
(DİN EĞİTİMİ)

İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİ ÖĞRETMENLERİNİN KENDİ ALGILARINA VE MESLEKTAŞLARINA GÖRE İLETİŞİM BECERİLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Yüksek Lisans Tezi

Hacer Karabulut Yaldız

Ankara-2010

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
(DİN EĞİTİMİ)

İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİ ÖĞRETMENLERİNİN KENDİ ALGILARINA VE MESLEKTAŞLARINA GÖRE İLETİŞİM BECERİLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Yüksek Lisans Tezi

Hacer Karabulut Yaldız

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Cemal Tosun

Ankara-2010

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
(DİN EĞİTİMİ)

İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİ ÖĞRETMENLERİNİN KENDİ ALGILARINA VE MESLEKTAŞLARINA GÖRE İLETİŞİM BECERİLERİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Yüksek Lisans Tezi

Hacer Karabulut Yaldız

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Cemal Tosun

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Tez Sınavı Tarihi .....

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(……/……/2010)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

……

İmzası

……

ÖNSÖZ

İnsanın mutlu ve huzurlu olabilmesi, kendisini ve çevresini tanımasına, başkaları ile uyumlu ilişkiler gerçekleştirmesine bağlıdır. Sağlıklı iletişim kurmak, insanları bu mutluluğa götüren en önemli adımdır. İnsanlarla kurulan sağlıklı iletişim, olumlu ve dengeli insan ilişkilerinin yollarını açar. Sağlıklı insan ilişkilerinin temelinde sağlıklı iletişim yatmaktadır.

Yetişkin insanlar hayatlarının büyük bir kısmını iş ortamında geçirir. Bu yüzden sağlıklı bir iletişim hayatın her alanında olduğu gibi insan ilişkilerinde, iş yaşamında da çok önemlidir. Okulun bir çalışanı olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmeninin iş hayatındaki başarısı da onun meslektaşlarıyla sağlıklı insan ilişkileri ve iletişim becerileri geliştirmesine bağlıdır. Bu araştırmamızda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmeninin hem kendi zümresiyle hem de diğer branşlardaki meslektaşlarıyla iletişimi kendilerinin ve meslektaşlarının değerlendirmelerine göre ele alınmıştır. Çalışmamız dört bölümden oluşmuştur. Giriş kısmında araştırmanın problemi, amacı, önemi, soruları, konu ile ilgili yapılmış araştırmalar ve kavramlar yer almıştır. İkinci bölümde çalışmanın yöntemi, evren ve örneklemi, veri toplama ve analiz edilmesine ilişkin bilgiler sunulmuştur. Üçüncü bölümde alan araştırması sonucunda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin İletişim Bilgi ve Becerileri hakkında elde edilen bulgulara ve bu bulguların analizine yer verilmiştir. Son kısımda ise araştırmada ulaşılan sonuçlar ve öneriler belirtilmiştir.

Bu araştırmanın ortaya çıkmasında katkıda bulunan, değerli görüş ve önerileriyle beni yönlendiren Sayın Hocam Prof. Dr. Cemal TOSUN'a içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Yine tezimin biçimlenmesinde görüş, yardım ve katkılarıyla bana farklı bakış açıları sunan, birikimleriyle çalışmama yön veren Araştırma Görevlisi Sayın Dr. Halise Kader ZENGİN hocama ve araştırmaya katılmayı kabul ederek görüşme sorularını cevaplayan tüm öğretmen arkadaşlara, çalışmamda bana yardımcı olan herkese teşekkürlerimi borç bilirim.

Ayrıca araştırmam boyunca bana desteğini esirgemeyen, her an yanımda olan sevgili eşime ve kızıma da sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Hacer Karabulut Yaldız
Ankara 2010

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ I

İÇİNDEKİLER III

KISALTMALAR VI

I. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ 1

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI 6

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ 8

1.4. ARAŞTIRMANIN SORULARI 10

1.5. KONU İLE İLGİLİ YAPILMIŞ ARAŞTIRMALAR 10

1.6. KAVRAMLAR 14

II. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

2.1. ARAŞTIRMA DESENİ 17

2.2. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ 18

2.3. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ 24

III. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

3.1.Öğretmenlik Mesleğinde İletişim Bilgi ve Becerilerinin Önemine İlişkin Bulgular 28

3.1.1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Branşı Dışındaki Öğretmenlerin Düşünceleri 29

3.1.2. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Düşünceleri 31

3.2. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenleri İçin İletişim Bilgi ve Becerilerinin Önemine İlişkin Bulgular 32

3.2.1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Branşı Dışındaki Öğretmenlerin Düşünceleri 33

3.2.2. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Düşünceleri 36

3.3. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Sahip Olması Gereken Özellikler İle İlgili Bulgular 38

3.3.1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Branşı Dışındaki Öğretmenlerin Düşünceleri 39

3.3.2. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Düşünceleri 45

3.4. Öğretmenlerin Yaşantılarına Dayanarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin İletişimleri Hakkında Elde Edilen Bulgular 53

3.4.1. Olumlu Tecrübeler 53

3.4.1.1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Branşı Dışındaki Öğretmenlerin Olumlu Tecrübeleri 53

3.4.1.2. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Olumlu Tecrübeleri 57

3.4.2. Olumsuz Tecrübeler 59

3.4.2.1. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Branşı Dışındaki Öğretmenlerin Olumsuz Tecrübeleri 60

3.4.2.2. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Olumsuz Tecrübeleri 67

IV. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. SONUÇ 73

4.2. ÖNERİLER 75

KAYNAKLAR 78

EK-1 82

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

a.g.t. : Adı geçen tez

Çev. : Çeviren

s. : Sayfa

K : Katılımcı

DEAD : Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi

DKAB : Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

A.Ü. : Ankara Üniversitesi

G.Ü. : Gazi Üniversitesi

O.M.Ü. : Ondokuz Mayıs Üniversitesi

S.Ü. : Selçuk Üniversitesi

vb. : ve benzeri

I. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

İnsan sosyal bir varlıktır; yaratılışı gereği tek başına bağımsız bir yaşam sürdürmesi mümkün değildir. Hayata gözlerini açtığı andan itibaren varlığını devam ettirebilmek için diğer insanlara ihtiyaç duyar.

İnsanoğlunun doğduğu andan itibaren hayatta kalabilmesi için doyurulması gereken fizyolojik, sosyal ve psikolojik ihtiyaçları vardır: Fizyolojik ihtiyaçlar, en temel ihtiyaçlarımızdır ve tüm canlılar için evrenseldir. Açlığını, susuzluğunu gidermek, solunum yapmak, ısınmak, barınmak, acıdan ve tehlikeden korunmak, soyunu devam ettirmek gibi… Bunlar anlaşılması ve doyurulması karmaşık olmayan ama mutlaka giderilmesi gereken ihtiyaçlardır. Sosyal ve psikolojik ihtiyaçlar ise fiziksel ihtiyaçlar kadar açık ve kesin değildir. Bunlar daha ziyade zihin ve duygularla ilgilidir. Sevgi, saygı, tanınma, kabul görme, takdir edilme, beğenilme, güven duyma, ait olma gibi... İnsan ancak bu ihtiyaçları doyurulduğu takdirde yaşamını devam ettirebilir. Bu ihtiyaçların giderilme yolları kültüreldir ve dengeli insan ilişkilerini gerekli kılar. Yani bu ihtiyaçların doyurulması diğer insanlarla kurulan sağlıklı ilişkilerle mümkündür.

İnsanın mutlu olabilmesi de fizyolojik, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarının dengeli bir biçimde giderilmesine ve diğer insanlarla doyumlu ve verimli ilişkiler kurup sürdürmesine bağlıdır. Yani mutlu insan tüm ihtiyaçları dengeli bir biçimde doyurulmuş ve çevresiyle sağlıklı ilişkiler kurabilmiş insandır.[1]

[1] Mürüvvet Bilen, **Sağlıklı İnsan İlişkileri**, Anı Yayıncılık, Ankara 2004, s. 3-5.

İşte bu ihtiyaçlarını gidermek isteyen insan, toplumsal yaşamda bir takım faaliyetlere girer ve davranışlar sergiler. Bu davranışlarını gerçekleştirmeye başladığı anda da iletişim sürecini başlatmış olur.[2] İletişim; evde, okulda, işyerinde, her yerde ve her zaman insan hayatının ayrılmaz bir parçası haline gelir. İnsan, çevresi ile iletişim kurarak yaşar. İletişim, insanın kendini sosyal bir varlık olarak ifade etmesi için zorunludur. İnsan, yaşamını iletişim kurarak sürdürür.[3] İletişim olmadan insanların birbirleriyle ilişkiye girmeleri, birbirleriyle anlaşabilmeleri ve bir arada yaşayabilmeleri mümkün değildir.[4]

İletişim, insanın kendisini ve çevresini daha iyi tanımasına, başkaları ile uyumlu ilişkiler gerçekleştirmek için etkileşmesine ve insanlığın bilgilerinden yararlanmasına yardım eden özel bir beceridir. İnsanlar, başkalarıyla bir arada olabilmek, onları anlayabilmek, kendilerini anlatabilmek ve etkileyebilmek yani toplumsallaşabilmek için iletişim kurarlar.[5]

İletişim kurmak, insanların birbirlerini tanımasına ve aralarında karşılıklı anlayış oluşmasına fırsat vermektir.[6] İnsanlarla kurulan sağlıklı iletişim, olumlu ve dengeli insan ilişkilerinin yollarını açar. Yani sağlıklı insan ilişkilerinin temelinde sağlıklı iletişim yatmaktadır.

İş ortamı insan ilişkilerinin ve iletişim becerilerinin sergilendiği pek çok alandan biridir. Yetişkin insanlar hayatlarının büyük bir kısmını iş ortamında geçirir. Toplum içinde olduğu gibi iş ortamında da etkin ve yetkin bir konuma sahip

---

[2] Salih Güney, **Davranış Bilimleri**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2008, s. 256.
[3] Hasan Tutar, M. Kemal Yılmaz, **Genel İletişim,** Seçkin Yayıncılık, Ankara 2005, s. 15.
[4] Orhan Gökçe, **İletişim Bilimi,** Siyasal Kitabevi, Ankara 2006, s.16-20.
[5] R.E. Williams (1979), **Genel İletişim Kavram ve Modelleri,** Çeviren: Akın Ergüden, Eskişehir, s. 280-304'ten aktaran Erhan Eroğlu, "Eğitim Kurumlarında Örgütsel İletişim", **Etkili İletişim,** Editör: Uğur Demiray, Pegem Akademi, Ankara 2008, s. 244.
[6] Mahmut Çamdibi, "Beşeri Münasebetler", **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, Altınkalem Matbaacılık,1994/1, s. 86.

olabilmek, başarıya ulaşabilmek, insanın kendini anlayıp saygı duyabilmesi, toplumu ve toplum içindeki yerini anlamlandırabilmesi için iyi bir iletişim olmazsa olmaz koşuldur.

Sağlıklı bir iletişim insan ilişkilerinde, iş yaşamında, hayatın her alanında önemlidir. İnsan ilişkilerinin vazgeçilmez bir unsuru olan iletişim, örgütsel ve toplumsal faaliyetlerin sürdürülmesi için de zorunludur. Bir sosyal yapı içinde iletişime ihtiyaç göstermeyen hiçbir iş yoktur. Çünkü iletişim, insanların birbirlerini anlamaları için gerekli olan bir köprüdür.[7] Bir kurum ya da organizasyon ancak hem grup üyeleri arasında hem de örgüt düzeyinde diğer üyeler ve gruplarla başarılı bir iletişim kurulması halinde başarıya ulaşabilir ve yüksek performans sergileyebilir. Benzer bir şekilde bireysel öğrenme, motivasyon ve mesleki tatmin de etkili bir iletişime bağlıdır. Örgüt içerisindeki bireyler ne kadar yetenekli ve yüksek performans gösterme eğilimine sahip olurlarsa olsunlar, eğer örgütte iletişim sorunları varsa, yeterince etkin olmaları mümkün değildir.[8] Örgütlerde kurulacak sağlıklı iletişim aracılığıyla çalışanlar, kendi deneyimlerinden ve yaşantılarından olduğu kadar başkalarının deneyim ve yaşantılarından da yararlanarak yeni bilgilere ulaşabilirler.[9]

Örgütsel iletişim, çalışanların örgütte olan bitenleri öğrenmelerinin, dolayısıyla güven duygusu içinde çalışmalarının önemli araçlarından biridir. Örgütsel iletişim yoluyla çalışanların bilgi ihtiyaçları karşılanır. Örgüt içi iletişimin sağlıklı bir şekilde işlemesi, örgütte verimliliği ve etkinliği artırır.[10]

---

[7] Tutar ve Yılmaz, **a.g.e.**, s. 15-17.

[8] J.M. George, G.R. Jones, **Understanding and Managing Organizational Behavior,** Addison-Wesley, New York, 1999, s.446-447'den aktaran Orhan Gökçe, **a.g.e.**, s.87.

[9] Eroğlu, a.g.m., **Etkili İletişim,** s. 246.

[10] Tutar ve Yılmaz, **a.g.e.**, s. 143.

Örgütler, gerek iç çevreleriyle, gerekse dış çevreleriyle iletişim kurarken çeşitli yöntemler kullanırlar. Bu yöntemler; iletişimin yapısal özelliği ve mesajın akış yönü bakımından iki temel başlık altında ele alınmaktadır:[11]

Yapısal işleyişi bakımından iletişim; formel (biçimsel) ve informel (biçimsel olmayan) iletişim olarak iki bölüme ayrılmaktadır.

Mesajın akış yönü bakımından iletişim ise; genellikle yukarıdan aşağıya, aşağıdan yukarıya ve yatay iletişim olmak üzere üç başlık altında toplanmaktadır.[12]

İnformal iletişim, kişiler arası ilişkilerin doğal sonucu şeklinde meydana gelen, tespit edilmiş bir plan ve amacı olmayan ve kendiliğinden gelişen bir iletişim türüdür.[13] İnformel iletişim sistemi daha çok bireysel amaçlara yöneliktir. Eğitim örgütlerinde yapısı bakımından informel iletişim daha önemli bir yere sahiptir. İnformel iletişim yoluyla örgüt içerisinde insan ilişkileri, çalışanlar arasındaki birlik ve beraberlik gelişir.[14]

Örgüt içerisinde doğal olarak ortaya çıkan informel iletişim, çalışanların sosyal olarak tatmin olmasında da önemli bir görev üstlenir. İnsanların bir arada bulundukları her örgütte arkadaşlık, ilgiler ve görev durumları gibi ortak noktaları paylaşmaktan doğan informel iletişim sistemi mutlaka vardır. İnformel iletişimin ortaya çıkmasının en önemli sebeplerinden birisi, çalışanların kişisel ihtiyaçlarını doyurma arzusudur. İnformel iletişim, kurumlarda işbirliğinin, ekip çalışmasının ve sosyal ilişkilerin gelişmesini ve bu yolla da çalışanların psikolojik doyuma ulaşmasını sağlar.[15]

---

[11] Tutar ve Yılmaz, **a.g.e.**, s. 145.
[12] Gökçe, **a.g.e.**, s. 93-96.
[13] Erhan Arslan, Berna Arslan, "Örgütsel İletişim", **Genel İletişim,** Editör: Uğur Demiray, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2006, s. 158.
[14] Ziya Bursalıoğlu, **Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranış**, Pegem Yayıncılık, Ankara 2002, s.114.; Mustafa Aydın, **Eğitim Yönetimi,** Hatiboğlu Yayınevi, Ankara 1991, s. 148.
[15] Hasan Tutar, M. Kemal Yılmaz, **a.g.e.**, s. 152-157.

Sosyal bir örgüt olan okul, bir takım amaçları gerçekleştirmek üzere oluşturulmuştur.[16] Her örgütte olduğu gibi okulda da çalışanlar arasında iletişim kaçınılmazdır ve bu iletişimin çeşitli yönleri vardır:

Eğitim alanında iletişimin mesajın akış yönü bakımından *aşağı doğru* gerçekleşen türünde, okul yönetimi öğretim kadrosuna enformasyon, görüş, öneri ve emirlerini; *yukarı doğru* gerçekleşen türünde ise öğretim kadrosu, yönetime görüşlerini, yapılan çalışmalarla ilgili olumlu ve olumsuz geri bildirimlerini iletir. Okulda olup bitenlerden hem yönetimin hem de öğretim kadrosunun haberdar olması, karşılıklı olarak görüş belirtilebilmesi ve ortaya çıkan sorunların ivedilikle çözülebilmesi için dikey iletişim kanalının açık olması şarttır.

Eğitim ortamında *yatay iletişim* kavramı ile özellikle öğretmenler arasındaki iletişim kastedilmektedir. Yatay iletişim, enformasyonun ve görüşlerin öğretmenler tarafından paylaşılmasını ve aralarında sosyal ve mesleksel bir grup bütünlüğü oluşturmalarını sağlaması açısından önemlidir.[17]

Örgütlerde iletişim kopukluğu, örgütlerin amacının gerçekleşmesi önünde en büyük engeldir. İnsan yetiştirme işini konu alan eğitim alanında hizmet verenler arasında iletişim kopukluğu ise, diğer alanlara göre daha vahim sonuçların ortaya çıkmasına yol açabilir.

Okulun bir çalışanı olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmeninin meslektaşlarıyla iletişimi de okul örgütündeki yatay iletişimde ayrı bir önemi haizdir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin statüsü ve muhtevası, bu dersin öğretmenlerine ayrı bir iletişim boyutu ve yükü yüklemektedir. Din dersi öğretmeninin sorumlulukları diğer dersleri okutan öğretmenlerin sorumluluklarından çok daha

[16] Servet Özdemir, **Eğitimde Örgütsel Yenileşme,** Pegem A Yayıncılık, Ankara 2000, s. 16.
[17] Aydın, **a.g.e.**, s. 147–149.

farklıdır. Zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine karşı olumlu-olumsuz yaklaşımlar, kitle iletişim araçlarının dini görüş oluşturma yönündeki etkileri, ders öğretmeninin hatalarının dinin yanlışlarıymış gibi algılanması tehlikesi din dersi öğretmeninin omuzlarında ağır bir yüktür. Bu sebeple din dersi öğretmeni meslektaşlarıyla ilişkilerine ve iletişimine özen göstermek zorundadır. Bu noktada araştırmamızın temel problem cümlesi şudur: *Okul örgütü içerisinde İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin iletişim becerileri ve insan ilişkileri nasıldır?*

Bu problem cümlesi çerçevesinde şu sorulara da cevap aranacaktır:

- İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi branşı dışındaki öğretmenlerle iletişimleri nasıldır?
- İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin zümre öğretmenleriyle iletişimleri nasıldır?
- İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin insan ilişkileri ve iletişimleri konusunda yaşadıkları sorunlar ile bu sorunların sebepleri nelerdir?

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Günümüz dünyasında özellikle örgütlerde insan ilişkileri ve iletişim becerileri çok önemli bir hale gelmiştir. Bir kurum ya da organizasyonun ancak hem grup üyeleri arasında hem de örgüt düzeyinde diğer üyeler ve gruplarla başarılı bir iletişim kurulması halinde başarıya ve yüksek performansa ulaşabileceği bilinen bir gerçektir. Bireyler ne kadar yetenekli ve yüksek performans gösterme eğilimine sahip olurlarsa

olsunlar, eğer örgütte insan ilişkileri sağlıklı değilse ve iletişim sorunları yaşanıyorsa, örgüt içerisindeki bireyler ya da gruplar etkin olamayabilir.[18]

Sağlıklı insan ilişkilerinin temelinde açık iletişim yatar. İnsan ilişkileri insana değer verme, ona insan gibi davranma temeline dayalı bir yaklaşım biçimidir.[19] İnsan ilişkilerinin özünde, çalışanı her şeyden önce *"insan"* olarak kabul etme anlayışı yatmaktadır. İnsana dönük bir yaklaşım olarak değerlendirilebilecek olan bu yaklaşımın temeli, karşılıklı sevgi ve saygı, birbirini anlama olgusuna dayanmaktadır.[20]

İnsan ilişkileri, insan unsurunun ağırlığı nedeniyle eğitim örgütlerinde daha önemli rol oynamaktadır. Çünkü ürün de üreten de insandır. Eğitim, insanlar aracılığıyla ve insanlarla etkileşim yoluyla sürdürülmektedir ve bu etkileşim *"yüz yüze"* gerçekleşmektedir. Bu durumda eğitim sürecinde rol oynayanların sadece teknik bilgi ve becerilerle değil, aynı zamanda insan ilişkileri konusunda da yeterli bilgi ve donanıma sahip olmaları zorunludur.[21] Çünkü okullarda görev yapan öğretmenlerin aralarındaki sağlıklı iletişim ve insan ilişkileri eğitimin başarısını arttırıcı bir etkendir. Sağlıklı iletişim ve insan ilişkileri öğretmenler arasında yakınlık ve anlayışın doğup gelişmesine ve hedeflenen çalışma düzeninin sağlanmasına yardım edeceği gibi mesleki doyum ve işbirliği ve güdüleme için gerekli ortamı da

---

[18] Orhan Gökçe, **a.g.e.**, s. 87.

[19] Ayşe Ayvaz, **Sinop İli Ortaöğretim Kurumlarında Görevli Yönetici ve Öğretmenlerin İnsan İlişkileri Konusundaki Görüşleri**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1997, s. 7-8'den aktaran Adnan Can, **İlköğretim Denetçilerinin İnsan İlişkilerinin Gereklerine Uygun Davranma Düzeyi,** Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2004, s. 3.

[20] Mehmet Okutan, **Orta Dereceli Okul Müdürlerinin İnsan İlişkileri Yeterlilikleri**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1988, s. 7-8'den aktaran Adnan Can, **İlköğretim Denetçilerinin İnsan İlişkilerinin Gereklerine Uygun Davranma Düzeyi,** Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2004, s. 3.

[21] Mustafa Aydın, **Çağdaş Eğitim Denetimi,** Hatiboğlu Kitabevi, Ankara 2000, s. 72-80

geliştirir. Bu noktada araştırmanın temel amaçlarını şu hususlar oluşturmaktadır:

1. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin insan ilişkileri ve iletişim becerileri konusunda kendilerinin ve diğer öğretmenlerin görüşlerini, değerlendirmelerini ve beklentilerini tespit ederek analiz etmek ve bunlar üzerinde değerlendirmeler yaparak çözüm önerileri geliştirmek.

2. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerine sağlıklı iletişim becerileri ve insan ilişkileri konusunda hizmet öncesi ve hizmet-içi eğitime yönelik öneriler geliştirmek.

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

İnsan sürekli bir ilişkiler ağı içerisindedir. Diğer insanlarla hiçbir ilişkisi olmayan bir insan örneği düşünülemez. Bu toplumsal gerçeğin anlaşılmasından sonra özellikle son dönemlerde insan ilişkileri çok büyük bir önem kazanmıştır.

İnsan ilişkileri, bir örgütteki insanları birleştirip ahenkleştirerek çalışma durumuna sokmayı amaç edinen bir yönetim eylemidir.[22] İnsan ilişkileri kavram ve eylemi örgüt amaçlarının en verimli bir şekilde gerçekleşmesine katkıda bulunur.[23] İnsan ilişkilerinin amacı, örgütlerde bireylerin ve grupların davranışlarını etkileyen güçlerini anlamak, etkilemek ve kestirmektir. İnsan ilişkileri özel yaşamımızda ve örgütsel yaşamımızda bireyler arası çatışmalara neden olan inançlarla, tutumlarla ve davranışlarla ilgilidir. İnsan ilişkileri konusunda yapılan araştırmalarda elde edilen bulguya göre, etkili insan ilişkilerine önem veren örgütlerin, diğerlerine oranla amaçlarına ulaşmaları daha kolaydır.[24] Ayrıca bir insanın ilişkilerinin niteliği, o

[22] Bursalıoğlu, **a.g.e.**, s. 139.
[23] Çamdibi, a.g.m., **DEAD** s. 79.
[24] Aytekin Çermik, **Sınıf Öğretmenlerinin İnsan İlişkileri Sorunları ve Bu Sorunların Performans Üzerindeki Etkileri,** Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003, s. 6.

insanın yaşamının kalitesini de belirleyen bir etkendir. Doyumlu ve verimli insan ilişkileri kurup bunu sürdürebilen bir insan dengeli ve mutlu bir yaşam sürer. İnsan ilişkilerinde yaşanan sorunlar ise gerçekte iletişim yani düşünce alışverişi sorunlarıdır.[25] Bu yüzden örgüt içi ve dışı iletişim sağlıklı sürdürülmeden örgütün hedefine ulaşması çok güç olur.

Okullarda da planlanan eğitim öğretim hedeflerine ulaşabilmek için çalışanlar arasında sağlıklı insan ilişkileri ve iletişim becerileri geliştirmek kesinlikle şarttır. Özellikle öğretmenler arasında olumlu ve uyumlu ilişkiler mesleğe duyulan sevgiyi ve bu meslekten alınan doyumu arttırıcı bir etkendir. Ayrıca bu ilişki sayesinde öğretmenler, derslerine girdikleri ortak sınıflar hakkında görüş alışverişinde bulunmak, öğrencileri psikolojik, sosyal, kültürel açıdan daha iyi tanımak ve eğitimde işbirliği yapmak fırsatı yakalar. Bu da okulun amaçlarının gerçekleşmesine hizmet eder.

Yukarıda belirtilen noktalar dikkate alındığında ilköğretim okullarının bir çalışanı olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin insan ilişkileri ve iletişim becerileri durumunu ve bu konularda yaşanan sorunları, kendilerinin ve özelikle de diğer öğretmenlerin bakış açısından tespit etmek önem taşımaktadır.

Sınıf ve branş öğretmenlerinin insan ilişkileri ve iletişim becerileri konusunda, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinden beklentilerine ve varsa aralarındaki sorunlara yönelik çözüm önerilerine de yer verileceğinden çalışmamızın, meslektaşlarının beklentilerini öğrenmek ve onları daha iyi tanımak isteyen İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenleri için -özellikle de mesleğe yeni başlayacak olanlar için- pratikte önemli bir başvuru kaynağı olacağı umulmaktadır.

---

[25] Doğan Cüceloğlu, **Yeniden İnsan İnsana,** Remzi Kitabevi, İstanbul 2008, s. 13–14.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerine sağlıklı iletişim ve insan ilişkileri konusunda hizmet öncesi ve hizmet-içi eğitime yönelik önerilerle de çalışmamızla teorik olarak Din Eğitimi bilim alanına katkıda bulunmayı ummaktayız.

1.4. ARAŞTIRMANIN SORULARI

Bu araştırmada aşağıdaki sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır:

- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin sağlıklı insan ilişkileri nasıl olmalıdır?
- İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri okul ortamında kendi branşından olmayan öğretmenlerle sağlıklı iletişim kurabilmekte midir?
- İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenleri zümre öğretmenleriyle sağlıklı iletişim kurabilmekte midir?
- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi branşı dışındaki öğretmenlerin insan ilişkileri ve iletişim becerileri konusunda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinden beklentileri nelerdir?

1.5. KONU İLE İLGİLİ YAPILMIŞ ARAŞTIRMALAR

Tez konumuzu belirlerken yaptığımız araştırmalarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin iletişim becerileri ve insan ilişkileri ile ilgili bir çalışmaya rastlamadık. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenleri hakkında yapılan çalışmalar daha ziyade din dersi öğretmeninin öğretmenlik tutumları, pedagojik formasyonu ve öğretmenlik davranışları ile ilgilidir. [26]

[26] M. Şevki Aydın, **Din Dersi Öğretmenlerinin Pedagojik Formasyonları**, Kayseri, 1996; Mustafa Öcal, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi ve Öğretmenleri", **Din Öğretimi Dergisi**, sayı 20; Mehmet Akif Sütçü, **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Öğretmenlik Tutumları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 1997.

Eğitim örgütlerinde iletişimi konu edinen çalışmaları incelediğimizde ise karşımıza çıkan araştırmaların neredeyse tamamının okuldaki dikey yönlü iletişimi temel aldığını ve okul yöneticilerinin ve denetçilerinin öğretmenlerle iletişimi üzerine yapıldığını gördük.

Okutan tarafından 1988 yılında bu temelde yapılmış bir araştırma Trabzon ilindeki orta dereceli okullarda görev yapan müdürlerin insan ilişkileri yeterlik düzeylerini saptamayı amaçlamıştır. Araştırma sonucunda okul müdürlerinin yönetici davranışlarının okul verimliliğini istenen seviyeye çıkarabilecek nitelikte olmadığı ortaya çıkmıştır. [27]

Ayvaz tarafından 1997 yılında yapılmış başka bir araştırmada da Sinop ilindeki ortaöğretim kurumlarında görev yapan yönetici ve öğretmenlerin insan ilişkileri konusundaki görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu araştırma sonucunda da okul örgütlerinde karşılaşılan sorunların çözümü için yöneticilerin gerekli yeterliliğe sahip olmadığı, bu konuda yetenekli yöneticilere ihtiyaç duyulduğu belirlenmiş, yönetici ve öğretmenlerin insan ilişkileri ilkelerinin yönetime uygulanmasını gerekli gördüğü ortaya çıkmıştır.[28]

Şimşek tarafından 2003 yılında yapılan araştırmada Eskişehir Merkez ilçesindeki ortaöğretim kurumlarında görev yapan okul müdürlerinin iletişim becerileri ile okul kültürü arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı belirlenerek okulların etkililiğinin artırılmasına yönelik öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır.

---

[27] Mehmet Okutan, **Orta Dereceli Okul Müdürlerinin İnsan İlişkileri Yeterlilikleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988.

[28] Ayşe Ayvaz, **Sinop İli Ortaöğretim Kurumlarında Görevli Yönetici ve Öğretmenlerin İnsan İlişkileri Konusundaki Görüşleri**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.

Araştırma sonucunda okul müdürlerinin çoğunun etkili fakat geliştirilmesi gereken iletişim becerilerine sahip olduğu tespit edilmiştir.[29]

Can tarafından yine 2003 yılında yapılmış bir araştırmada Şereflikoçhisar ilçesinde ilköğretim denetçilerinin yaptıkları denetimlerde insan ilişkilerinin gereklerine uygun davranma düzeyine ilişkin yönetici ve öğretmenlerin görüşlerine başvurulmuş ve bu görüşler doğrultusunda öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda denetçilerin insan ilişkilerine uygun davranma konusunda genelde başarısız oldukları ortaya çıkmıştır.[30]

Ateş tarafından 2005 yılında Kırıkkale Merkez ilçe ilköğretim okullarında yapılmış bir araştırmada yöneticilerin öğretmenlerle iletişim tarzları saptanmaya çalışılmış, bu doğrultuda sadece müdür ve müdür yardımcılarının görüşlerine başvurulmuştur. Araştırma sonucunda yöneticilerin öğretmenlere karşı sıklıkla açık ve saygılı davrandığı, öğretmenlerle iletişim tarzlarının cinsiyet ve kıdemlerine göre, anlamlı farklılık göstermediği, eğitim fakültesi mezunu olmayan öğretmenlere küçümseyici oldukları tespit edilmiştir.[31]

Gürses tarafından 2006 yılında Kütahya Merkez ilçe ilköğretim okullarındaki yapılmış bir araştırmada yöneticilerin çalışanlarla yaşadıkları iletişim sorunları öğretmenlerin bakış açılarından ortaya konulmuş ve bu sorunların çözümü için öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda bölgede görev yapan öğretmenlerin, müdürlerin iletişim becerilerinin mükemmel ya da mükemmele

---

[29] Yücel Şimşek, **Okul Müdürlerinin İletişim Becerileri İle Okul Kültürü Arasındaki İlişki**, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2003.

[30] Adnan Can, **İlköğretim Denetçilerinin İnsan İlişkilerinin Gereklerine Uygun Davranma Düzeyi**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2004.

[31] Öznur Tulunay Ateş, **İlköğretim Okullarında Görev Yapan Yöneticilerin Öğretmenlerle İletişim Tarzları**, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005.

yakın olduğunu düşündükleri ortaya çıkmıştır.[32]

Çiftci tarafından 2008 yılında, öğretmenler arasında yaşanan iletişim sorunlarını tespit etmek amacıyla 140 ilköğretim okulu öğretmeniyle anket çalışması yapılmış ve bu öğretmenlere sorulan sorularda ağırlık yine yönetici-öğretmen iletişimi konusuna verilmiştir. Araştırma sonucunda ilköğretim okullarında özellikle aşağıdan yukarıya doğru iletişimde sorunlar yaşandığı ortaya çıkmıştır.[33]

Özbudak tarafından 2009 yılında İstanbul ili Küçükçekmece ilçesi ilköğretim okullarında yapılmış olan araştırmada yönetici ve öğretmenler arasındaki iletişimin güçlü mü yoksa zayıf mı olduğu, hangi faktörlerin bu iletişimi etkilediği ortaya konulmaya çalışılmış ve neticede yönetici-öğretmen iletişiminin güçlü olduğu belirlenmiştir. Öğretmenlerin yaşı, meslekteki kıdemi, mezun oldukları fakülte ve okulun bulunduğu bölgenin yönetici-öğretmen iletişimini etkilediği tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda öğretmenlerin yaşı ve meslekteki kıdemi ilerledikçe yöneticilerle daha güçlü iletişim kurdukları, Eğitim Fakültelerinden mezun olan öğretmenlerin diğer fakültelerden mezun olan öğretmenlere kıyasla yöneticilerin personeli yeterince iyi tanımadıklarını düşündükleri, merkezlerde görev yapan öğretmenlerin gecekondu bölgelerinde görev yapan öğretmenlere kıyasla yöneticileriyle daha güçlü iletişim kurdukları ortaya çıkmıştır.[34]

Çermik tarafından 2003 yılında Denizli ili genelinde eğitim örgütlerinde iletişim üzerine yapılmış olan araştırma ise dikey yönlü iletişimle sınırlı kalmamış,

---

[32] Yılmaz Gürses, **Eğitim Örgütlerinde Yöneticilerin Etkili İletişim Kurma Becerilerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

[33] Ülkü Çiftci, **İlköğretim Okulu Öğretmenleri Arasındaki İletişim Sorunları**, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.

[34] Ferit Özbudak, **Yönetici-Öğretmen İletişimi**, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009.

diğer bütün çalışmalardan farklı olarak sınıf öğretmenlerinin diğer öğretmenler, yöneticiler, öğrenciler ve çevre boyutlarında yaşadıkları insan ilişkileri sorunlarını ve bu sorunların öğretmenlerinin performansına etkilerini konu edinmiştir. Dolayısıyla bu tezde sınıf öğretmenlerin hem örgüt içindeki hem de örgüt dışındaki iletişimi işlenmiş, bu yüzden de öğretmenler arası iletişim hakkında derinlemesine değil daha yüzeysel bir araştırma yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda öğretmenlerin birlikte görev yaptıkları arkadaşları ile mesleki boyutta insan ilişkileri sorunları yaşadıkları, ancak meslek dışı etkileşimlerinde yüksek düzeyde sorun yaşamadıkları tespit edilmiştir.[35]

Bizim çalışmamız ise okulda öğretmenler arasında informel iletişim kanallarıyla gerçekleşen yatay iletişim temelinde İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin insan ilişkileri ve iletişim becerilerini araştırdığı için, araştırmaya konu edilen branş ile iletişimin yapısı ve yönü açısından bu alanda yapılan çalışmalardan farklı ve özgündür.

1.6. KAVRAMLAR

İNSAN İLİŞKİLERİ: İnsan ilişkileri, insanların işbirliği yapabilmeleri, yaşamda ve özellikle iş hayatında verimli olabilmeleri ve ihtiyaçlarını dengeli bir biçimde giderebilmeleri için birleşme ve örgütlenmeye istekli olmalarıdır.[36] İnsan ilişkileri, bir örgütteki insanları birleştirip ahenkleştirecek, çalışma durumuna sokmayı amaç edinen bir yönetim eylemidir.[37]

---

[35] Aytekin Çermik, **Sınıf Öğretmenlerinin İnsan İlişkileri Sorunları ve Bu Sorunların Performans Üzerindeki Etkileri**, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003.

[36] Bilen, **a.g.e.**, s. 2-3.

[37] Çamdibi, a.g.m., **DEAD**, s. 79.

İLETİŞİM: İletişimin en geniş anlamıyla canlılar yani insanlar arasında ilişki kurmayı ya da anlaşmayı ifade etmektedir. İnsanların birbirleri ile ilişki kurabilmeleri ise, insanların birbirleriyle konuşma ve anlaşma isteğiyle başlar. İletişim öncelikle anlaşma amacıyla bir şeylerin aktarımını gerekli kılmaktadır. Bu nedenle iletişim, bir şeylerin (duyguların, düşüncelerin, hislerin, görüşlerin, bilgilerin) aktarımı ya da alışverişi olarak da tanımlanmaktadır.[38]

İLETİŞİM BECERİLERİ: Temel iletişim becerileri dinleme, kendini açma ve ifade etme şeklinde üç kısımdan oluşmaktadır:

Dinlemek bir sorumluluk ve saygı belirtisidir. Diğer kişilerin nasıl hissettiğini ve dünyayı nasıl gördüğünü anlama sorumluluğudur.[39]

Kendini açma karşımızdaki kişiye kendimizle ilgili bilgi iletmektir. Kendini açığa vurma iletişimi geliştiren bir beceridir.[40]

İfade etme; gözlemlerimizi, düşüncelerimizi, duygularımızı ve gereksinimlerimizi karşımızdakilere anlatmaktır. Tüm bunları ifade edemediğimiz bir ilişki sağlıklı bir ilişki değildir.[41]

ÖRGÜT: Belli amaçlara ulaşmak için kurulmuş toplumsal birimler veya toplum kümeleridir. Bireylerin amaçlarına ulaşmak için karşılıklı davranışlarda bulundukları yapısal bir süreçtir.[42]

ÖRGÜTSEL İLETİŞİM: Örgütün amaçları doğrultusunda işleyişini sağlamak için, örgütü meydana getiren çeşitli bölüm ya da gruplar veya örgütle

---

[38] Gökçe, **a.g.e.**, s. 8.
[39] M. McKay, M. Davis, P. Fanning, **İletişim Becerileri**, HYB Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 3–4.
[40] M. McKay, M. Davis, P. Fanning, **a.g.e.**, s. 23–26.
[41] M. McKay, M. Davis, P. Fanning, **a.g.e.**, s. 33–39.
[42] Hasan Tutar, **Örgütsel İletişim**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 17.

çevresi arasında, sürekli bilgi ve düşünce alışverişine olanak sağlayan toplumsal bir süreçtir.[43]

FORMEL İLETİŞİM: Örgütte örgütsel kurallar içinde ve örgütün amaçları doğrultusunda belli kalıplara göre işleyen iletişim biçimidir.[44]

İNFORMEL İLETİŞİM: Örgüt çalışanları arasında belli bir şekle bağlı olmadan, doğal ilişkilerin sürdürülmesi sırasında ortaya çıkan iletişim biçimidir.[45]

DİKEY İLETİŞİM: Örgütün hiyerarşik düzeninde, üst kademelerle alt kademeler arasında emir ve bilgi akışını sağlayan iletişimdir. Bir başka deyişle, yöneticiler ile astlar arasında kurulan iletişimdir. Dikey iletişim, örgütsel hiyerarşi içinde hem yukarıdan aşağıya hem de aşağıdan yukarıya doğru kurulur. Aşağı doğru iletişimin amacı; astlara bilgi verme, onları örgütün amaç ve politikaları konusunda bilgilendirmedir. Yukarı doğru iletişimin temel amacı ise, alt kademelerde yaşananlar konusunda, üst kademelerdekileri bilgilendirmektir.[46]

YATAY İLETİŞİM: Örgütlerde aynı veya eşit statüde çalışanlar arasında kurulan iletişim biçimidir. Yatay iletişim özü bakımından formel iletişime değil informel iletişime dayanır ve onun çeşitli kanal, araç ve yöntemlerinden faydalanır.[47]

---

[43] Tutar ve Yılmaz, **a.g.e.**, s. 143.
[44] Tutar, **a.g.e.**, s. 103.
[45] Tutar, **a.g.e.**, s. 103.
[46] Tutar, **a.g.e.**, s. 171.
[47] http://www.baskent.edu.tr/~gkonuk/ders3_orgutsel_iletisim.ppt#397,27,YATAY İLETİŞİM (2010)

II. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu başlık altında araştırmanın modeli, örneklemi, araştırmada kullanılan veriler ve toplanması, verilerin çözümü ve yorumlanması hakkında bilgiler verilmiştir.

2.1. ARAŞTIRMANIN DESENİ

Yaptığımız çalışma nitel desenli bir araştırmadır. *Nitel araştırma*; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma türüdür. Sosyal olguları, bağlı bulundukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alan bir anlayıştır.[48] Doğal ortamda gerçekleştirildiği için yaşanılanları anlama, anlamlandırma ve daha sağlıklı yorumlamalar getirmeye elverişli bir yöntem türüdür. Bu tür araştırmada, kişilerin belirli bir konu hakkında ne düşündükleri, neden öyle düşündükleri esas alınır. Nitel araştırma ölçüm yapmaz, içebakış sağlayarak araştırma konusu ile ilgili bireylerce açıklanan bakış açılarının entegrasyonunu ve analizini gerçekleştirir.[49]

Araştırmamızda, nitel yöntemin kullanılmasında etkili olan birkaç neden bulunmaktadır. Öncelikle nicel yöntem kullanılmasının öğretmenlerin görüşlerini

---

[48] Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008, s. 39.

[49] Olcay Akgül. *"*Niteliksel Araştırma ve Turizmde Uygulamaları*"*, **Seyahat ve Turizm Araştırmaları Dergisi***,* cilt: 4, sayı: 2, 2004, s. 132–133'ten aktaran: Süleyman Ağraş, **Stratejik Liderlik Uygulamalarına İlişkin Türk Turizm Sektöründeki Türk İşletmelerinde Nitel Bir Araştırma**, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, s. 57.

oldukça sınırlayabileceği varsayılmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin düşüncelerini herhangi bir sınırlama olmaksızın serbestçe ifade edebilmesi ve bu sayede de araştırma konusuna ilişkin öğretmen görüşlerinin derinlemesine elde edilebilmesi için nitel yönteme başvurulmuştur. Araştırma verilerinin doğrudan öğretmenlerin görüşleri ile elde edilmek istenmesi, olayları açıklamaktan ziyade o olayı yaşayanların bakış açılarıyla değerlendirmeye olanak sağlaması ve araştırmacıya sağladığı esneklik de nitel yöntemin tercih edilmesinin diğer nedenleridir.

2.2. ARAŞTIRMA EVREN VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmamızın evrenini tüm İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenleri oluşturmaktadır.

Nitel araştırmalarda amaç genelleme değil, bütüncül bir resim elde etmektir. Çalışılan konunun derinlemesine ve tüm olası ayrıntıları ile incelenmesi amaç edinilmiştir.[50] Konuyu derinlemesine ve ayrıntılı çalışmak, araştırma örneklemini küçük tutmamızı gerektirmiştir.

Nitel araştırmada örneklem seçimi araştırma probleminin özelliği ve araştırmacının sahip olduğu kaynaklarla yakından ilgilidir. Her şeyden önce nitel araştırmada örneklemin geniş olması çoğu zaman mümkün değildir. Gerek araştırma kaynaklarının sınırlılığı, gerekse kullanılan bilgi toplama ve analiz yöntemlerinin özelliği nedeniyle çok sayıda bireyi araştırma örneklemine dâhil etmek zaten gerçekçi olmaz.[51] Bu nedenle araştırmamızın örneklemi amaçlı örnekleme yöntemlerinden kartopu örnekleme yaklaşımıyla belirlenmiştir.

[50] A. Yıldırım, H. Şimşek, **a.g.e.**, s. 107.
[51] A. Yıldırım, H. Şimşek, **a.g.e.**, s. 87.

Amaçlı örnekleme yöntemleri, tam anlamıyla nitel araştırma geleneği içinde ortaya çıkmıştır. Amaçlı örnekleme zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak vermektedir. Kartopu örnekleme yöntemi probleme ilişkin zengin bilgi kaynağı olabilecek birey veya durumların saptanmasında özellikle etkilidir. Bu yöntemde süreç çok basit bir soruyla başlar: *"Bu konuda en çok bilgiye ve deneyime kimler sahip olabilir? Bu konuyla ilgili kim ya da kimlerle görüşmemi önerirsiniz?"*[52] Araştırma yaptığımız iki okulda görev yapan öğretmenlere bu sorular sorulmuş, tespit edilen isimlerle irtibata geçilmiş ve görüşmeyi kabul eden öğretmenler araştırmamızın örneklemini oluşturmuştur.

Araştırmamızın örneklemi 2009-2010 eğitim-öğretim yılında Ankara ili Sincan ilçesinde iki ilköğretim okulunda görev yapan, amaçlı örnekleme yöntemlerinden kartopu örnekleme yaklaşımı kullanılarak seçilmiş üç sınıf, üç branş ve dört Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeninden oluşmaktadır.

Örneklemimizin ilk üyesi *Katılımcı 1*, dokuzuncu yılını çalışan bir sınıf öğretmenidir. Şimdiye kadar beş okulda çalışmıştır. Şu an görev yaptığı X İ.Ö.O.nda dört yıldır çalışmaktadır. K1'in isteği üzerine kendisiyle çalıştığı okulda görüşülmüştür. Görüşme esnasında çok rahat davranmış, sorulan sorulara geçmiş yaşantılarını da paylaşarak açık yüreklilikle cevap vermiştir. Birlikte çalıştığı öğretmenlerle arasında iş ilişkisinden ziyade arkadaşlık, dostluk ilişkisi olmasını arzu etmektedir. K1 kendisinden bahsederken *"Pek belli etmesem bile özümde dindar bir insanım"* ifadesini kullanmıştır.

Katılımcı 2, Türkçe öğretmeni olarak çalışmaktadır. On üç yıllık öğretmendir. Şimdiye kadar üç okulda görev yapmıştır. Şu an kadrolu olduğu X İ.Ö.O.nda üçüncü

[52] A. Yıldırım, H. Şimşek, **a.g.e.**, s. 107-111.

yılını çalışmaktadır. İsteği üzerine K2'yle araştırmacının evinde görüşülmüş ve ikinci bir randevuyla görüşme tamamlanmıştır. K2 görüşme sırasında çok rahat davranmış, sorulan sorulara geçmiş yaşantılarını da paylaşarak açık yüreklilikle cevap vermiştir. K2, kendisini iletişim konusunda oldukça başarılı bulmaktadır. Öğrencilik yıllarında dine sıcak bakmadığını, Din Kültürü öğretmenlerinden de her zaman çekindiğini ifade etmiştir. Fakat yaşı ilerledikçe dine yakınlık duymaya başladığını, ama Din Kültürü öğretmenleriyle konuşurken hala "*Acaba bir hata mı yapacağım"* korkusu taşıdığını, onların yaklaşımları sebebiyle *"Din Kültürü öğretmenleriyle konuşmak doğru bir şey değil"* intibaı taşıdığını, onlara karşı hala çekingen olduğunu belirtmiştir.

Katılımcı 3, on dokuzuncu yılını çalışan bir Sosyal Bilgiler öğretmenidir. Şimdiye kadar beş okulda çalışmıştır. Şu an görev yaptığı X İ.Ö.O.nda dört yıldır çalışmaktadır. K3'ün isteği üzerine kendisiyle çalıştığı okulda görüşülmüştür. Görüşme esnasında çok rahat davranmış, sorulan sorulara detaylı cevaplar vererek görüşmeciye yardımcı olmaya çalışmıştır. Kendisini *"sosyal bir insan"* olarak nitelendirmiştir. Din Kültürü öğretmenlerini, insanların istifade etmesi gereken öğretmenler olarak görmektedir.

Katılımcı 4, öğretmenlik mesleğine başlamadan önce bir kamu kuruluşunda memur olarak çalışmıştır. Daha sonra öğretmen yetiştiren lisans programları dışındaki fakültelerden mezun olanlara da öğretmenlik hakkı tanınınca 1997 yılında öğretmenlik mesleğine geçmiştir. On üç yıldır sınıf öğretmenliği yapmaktadır. Şu an görev yaptığı Y İ.Ö.O.nda yedi yıldır çalışmaktadır. Şimdiye kadar üç okulda çalışmıştır. Görüşme sırasında öğrencilik yıllarında Din Kültürü öğretmenleri ile kendisinde derin izler bırakan olumsuz tecrübeler yaşadığını ifade etmiştir. Ama bu

durumu beraber görev yaptığı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleriyle arasındaki ilişkilere yansıtmamıştır. Şu an beraber çalıştığı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinden biri ile yedi yıldır aynı okulda görev yapmaktadır. Aralarındaki ilişkinin iş arkadaşlığının ötesinde bir dostluk ilişkisi şeklinde olduğu gözlemlenmiştir. Bu ilişki nedeniyle görüşme esnasında biraz çekingenlik göstermiş, yer yer sorulardan rahatsız olmuş ve Din Kültürü öğretmenlerini savunmacı bir tavır sergilemiştir. K4'ün isteği üzerine kendisiyle çalıştığı okulda görüşülmüştür.

Katılımcı 5, öğretmenlik mesleğine başlamadan önce asıl mesleği olan gazetecilik alanında çalışmış, daha sonra Emekli Sandığı'nda memur olarak görev yapmıştır. 1997 yılında tanınan haktan faydalanarak öğretmenlik mesleğine geçmiştir. On üç yıldır sınıf öğretmenliği yapmaktadır. Şimdiye kadar üç okulda çalışmıştır. Şu an görev yaptığı Y İ.Ö.O.nda dokuzuncu yılını çalışmaktadır. Kırk bir yaşındadır. K5'in isteği üzerine kendisiyle çalıştığı okulda görüşülmüştür. Görüşme esnasında araya girilmesine, soru sorulmasına tahammül gösterememiş, yer yer sinirlenmiştir. İnsanın çalışma ortamında mutlu olabilmesi için diğer çalışanlarla iyi iletişim kurmaya mecbur olduğuna inanmaktadır. Öğrencilik yıllarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri ile sorunlar yaşadığını ifade etmiştir. Din dersinin geçme-kalma endişesi yaşanan bir not dersi olmaması gerektiğine inanmaktadır.

Katılımcı 6, Fen ve Teknoloji öğretmeni olarak görev yapmaktadır. On dört yıllık öğretmendir. Şu an görev yaptığı Y İ.Ö.O.nda dokuzuncu yılını çalışmaktadır. Şimdiye kadar dört okulda çalışmıştır. K6 kendisini *"insan ilişkilerine çok önem veren bir insan"* olarak nitelendirmiştir.

Katılımcı 7, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak çalışmaktadır. Öğretmenliğe başlamadan önce beş yıl imamlık yapmıştır. On beş yıldır ise

öğretmenlik yapmaktadır. Şimdiye kadar beş okulda görev yapmıştır. Şu an çalıştığı Y İ.Ö.O.nda yedi yıldır bulunmaktadır. Kendisiyle isteği üzerine çalıştığı okulda görüşülmüştür. Görüşme sırasında çok tedirgin ve çok heyecanlı olduğu hissedilmiştir. Ama görüşmeciye rahat olduğu izlenimini vermeye çaba göstermiştir. Görüşme ilerledikçe biraz rahatlamıştır. Sorulara cevap verirken çok hızlı konuşmuş, zaman zaman konuşması anlaşılmamış ve kendisinden sözlerini tekrar etmesi istenmiştir. Öğretmenlik hayatında meslektaşlarıyla yaşadığı bazı olayları anlatırken sanki o ana yeniden dönmüş, sinirlenmiş, sıkıntısı yüzüne yansımıştır. Sık sık geçmişte yaşadığı olaylara verdiği tepkiler konusunda görüşmeciden onay beklemiş, bazen de kendini savunmaya geçmiştir. Zaman zaman argo ifadeler kullanmıştır. K7 kendisini *"zor bir insan"* olarak nitelendirmiştir.

Katılımcı 8, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak çalışmaktadır. Meslekte on dokuzuncu yılını çalışmaktadır. Şimdiye kadar beş okulda görev yapmıştır. Şu an çalıştığı Z İ.Ö.O.nda yedi yıldır bulunmaktadır. Öğrenciler, öğretmenler ve idareciler tarafından okulunda çok sevilen, saygı duyulan bir öğretmen olduğu gözlemlenmiştir. Öğretmenlik görevi haricinde okulun futbol takımını çalıştırmaktadır. Turnuvalarda okuluna ilçe, bölge ve Türkiye genelinde dereceler kazandırmıştır. Resmi törenlerde ve toplantılarda okul müdürüne, müdürün isteğiyle, vekâlet etmektedir. Kendisiyle isteği üzerine evinde görüşme yapılmıştır. Çok rahat tavırlar sergilemiş, sık sık espriler yapmıştır. Sorulara yaşantılarından detaylı örneklerle cevap vererek görüşmeciye yardımcı olmaya çalışmıştır.

Katılımcı 9, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak çalışmaktadır. On dokuz yıldır öğretmenlik yapmaktadır. Şimdiye kadar altı okulda görev yapmıştır. Şu an çalıştığı X İ.Ö.O.nda üç yıldır bulunmaktadır. Kendisiyle isteği üzerine çalıştığı

okulda görüşülmüştür. Görüşmeye başlamadan önce biraz tedirgin davranmış ama daha sonra bu tedirginliği üzerinden atmıştır. Görüşme esnasında iletişimle ilgili yaptığı bazı eksiklerden bahsetmiş ama hemen ardından savunmacı bir anlayışla bu eksiklere kabul edilebilir sebepler sıralamaya çalışarak kendini haklı çıkarma çabasına girmiştir. Olumlu uygulamalardan bahsederken de başka Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin davranışlarını sahiplenmiştir. Görüşme sırasında insanlarla iletişimi hakkında genel olarak yaptığını ifade ettiği bazı davranışları sadece bazı durumlarda ve kendi düşüncesine yakın bulduğu hemcinsi öğretmenlere sergilediği gözlemlenmiştir.

Katılımcı 10, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak çalışmaktadır. On dört yıldır öğretmenlik yapmaktadır. Şimdiye kadar dört okulda görev yapmıştır. Şu an çalıştığı Y İ.Ö.O.nda üç yıldır görev yapmaktadır. Kendisiyle isteği üzerine evinde görüşme yapılmıştır. Görüşme esnasında oldukça rahat davranmış, sorulan sorulara detaylı cevaplar vererek görüşmeciye yardımcı olmaya çalışmıştır.

Aşağıda Tablo 1'de araştırmaya katılan öğretmenlerin cinsiyetleri, branşları, mezun oldukları bölümler ve meslekteki kıdemleri hakkında bilgiler verilmiştir:

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Öğretmenlere İlişkin Bilgiler

Öğretmenin Kodu	**Cinsiyeti**	**Branşı**	**Mezun Olduğu Bölüm**	**Meslekteki Kıdemi**
Katılımcı 1	Kadın	Sınıf Öğretmeni	G.Ü. Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği	Dokuz Yıl
Katılımcı 2	Kadın	Türkçe Öğretmeni	O.M.Ü. Fen Edebiyat F. Türk Dili ve Edebiyatı	On Üç Yıl
Katılımcı 3	Erkek	Sosyal Bilgiler Öğretmeni	G.Ü. Eğitim Fakültesi Coğrafya Öğretmenliği	On Dokuz Yıl
Katılımcı 4	Erkek	Sınıf Öğretmeni	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	On Üç Yıl
Katılımcı 5	Erkek	Sınıf Öğretmeni	G.Ü. Basın Yayın Y.O.	On Üç Yıl
Katılımcı 6	Kadın	Fen ve Teknoloji Öğretmeni	O.M.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Biyoloji	On Dört Yıl

Tablo 1'in Devamı

Öğretmenin Kodu	Cinsiyeti	Branşı	Mezun Olduğu Bölüm	Meslekteki Kıdemi
Katılımcı 7	Erkek	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni	A.Ü. İlahiyat Fakültesi	On Beş Yıl
Katılımcı 8	Erkek	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni	A.Ü. İlahiyat Fakültesi	On Dokuz Yıl
Katılımcı 9	Erkek	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni	S.Ü. İlahiyat Fakültesi	On Dokuz Yıl
Katılımcı 10	Kadın	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni	A.Ü. İlahiyat Fakültesi	On Dört Yıl

2.3. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

Araştırmamızda veri toplama aracı olarak görüşme ve gözlem yöntemleri kullanılmıştır. Gözlem yöntemine, çalışma ortamında öğretmenlerin iletişimlerinin gözlemlenerek onlara sorulacak görüşme sorularının çerçevesinin belirlenmesi, görüşmeler yapıldıktan sonra katılımcıların verdiği cevapların yaşanan gerçekliğe uygunluğunun denetlenmesinde ve katılımcıların jest, mimik, ses tonu gibi tepkileri dikkate alınarak içerik analizi sırasında metinlerin anlamlandırılmasında başvurulmuştur.

Araştırmamızın temel veri toplama aracı ise görüşme yöntemidir. Çünkü bu yöntem, görüşülen kişinin konu hakkındaki düşüncelerinin, deneyimlerinin, tutumlarının derinlemesine elde edilmesine imkân tanımaktadır.[53]

Görüşmeler, uygulanan kuralların katılığına göre; yapılandırılmış, yapılandırılmamış ve yarı yapılandırılmış olmak üzere üçe ayrılmaktadır:

Yapılandırılmış görüşme, daha çok önceden yapılan ve ne tür soruların ne şekilde sorulup, hangi verilerin toplanacağını en ayrıntılı biçimde saptayan görüşme planının aynen uygulandığı görüşmedir. Görüşmeciye bırakılan hareket özgürlüğü en düşük düzeyde tutulur.

[53] A. Yıldırım, H. Şimşek, **a.g.e.**, s. 119.

Yapılandırılmamış görüşme, görüşmeciye büyük hareket ve yargı serbestisi veren, esnek, kişisel görüş ve yargıların kökenlerine inmeyi sağlayan bir görüşme şeklidir. Araştırmacı, sorulacak soruları önceden hazırlamış olsa da, görüşmedeki gelişmelere göre, yeni sorular düşünmek ve sormak durumunda kalabilir.[54]

Yarı yapılandırılmış görüşme ise; yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmeden farklı olarak görüşme formunun yarısı yapılandırılmış, diğer yarısı da yarı yapılandırılmış bir biçimde hazırlanır. Görüşmecinin, görüşme esnasında vereceği tepkilere dayalı olarak açık uçlu, başka seçenekler konularak görüşme formu esnek bir biçimde hazırlanmış olur.[55]

Araştırmamızda öğretmenlerin algıları yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Görüşme yöntemine başvurmamızın nedeni, birçok kimsenin düşündüklerini açıklamada, sözlü anlatımı yazılı anlatıma yeğlemesidir. Bunun başlıca nedenleri arasında yazı ile yanlış anlamaların daha fazla olabileceği, ek açıklamalarda bulunma olasılığının sınırlı olması, verilerin belgelenmiş bir sorumluluğunun yüklenilmek istenmemesi ile görüşmenin, çoğunlukla daha rahat ve daha az zaman alması sayılabilir. Görüşmede, söylenenlerin, yüzeysel anlamları yanında *"gerçek"* ve derinliğine anlamları da çıkartılabilir. Araştırmacı, karşılaştığı her karanlık noktayı, anında soracağı sorularla aydınlatma olanağına sahiptir.[56]

Araştırmamızda, insan ilişkileri ve iletişim becerileri konusunda yaptığımız literatür taraması ile öğretmenlerin çalışma ortamında birbirleriyle iletişimlerinin gözlemlenmesinden faydalanılarak hazırlanan açık uçlu sorulardan oluşturulmuş

[54] Niyazi Karasar, **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Ankara, 1994, s. 167.
[55] Necati Cemaloğlu, "Veri Toplama Teknikleri: Nicel-Nitel", **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Editör: Abdurrahman Tanrıöğen, Anı Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 152.
[56] Niyazi Karasar, **a.g.e.**, s. 166.

görüşme formu kullanılmıştır. Hazırlanan sorular uzmanların görüşüne sunulmuş ve alınan görüşler doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Uzmanlardan biri öğretim üyesidir ve araştırmayı daha verimli kılacak soruların kullanılmasında yardımcı olmuştur. Görüşü alınan diğer bir uzman Türkçe öğretmenidir. Soruların anlam bütünlüğünün sağlanmasında, yazım kurallarının ve noktalama işaretlerinin doğru kullanılmasında destek olmuştur. Diğer uzmanlardan biri Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni, öbürü sınıf öğretmenidir. Soruların cevaplanması aşamasında karşılaşılacak zorluklar konusunda onlarla fikir alışverişinde bulunulmuştur. Daha sonra iki sınıf ve iki branş öğretmeniyle ön görüşme yapılarak hazırlanan soruların amaca uygunluğu pratikte de denenmiştir. Bu ön görüşmelerden sonra, araştırmamızda görüşlerinden faydalanacağımız öğretmenlerle irtibata geçilmiş, araştırmamızın amaç ve öneminden bahsedilerek randevu alınmıştır.

Araştırma sürecinde yapılan tüm görüşmeler bizzat araştırmacı tarafından yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, görüşülenlerin istedikleri mekânlarda, mümkün olduğunca sessizlik sağlanarak yapılmaya çalışılmıştır. Görüşme başlamadan önce tüm katılımcılara görüşmenin amacı ve gizliliği hakkında bilgi verilmiştir. Görüşmecilerden izin alınarak görüşmeler ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Görüşme sırasında anlaşılmayan, cevabı verilmeyen ya da geçiştirilen sorular farklı şekillerde katılımcılara yeniden sorulmuştur. Ayrıca görüşmenin gidişatına göre verilen cevaplara bağlı olarak konunun aydınlatılması ve genişletilmesi için yeni sorular eklenerek esneklik sağlanmıştır. Her bir görüşme 30 ila 50 dakikalık bir zaman diliminde gerçekleştirilmiştir. Tüm görüşmelerin toplam süresi yaklaşık olarak 400 dakikadır.

Araştırmamızda elde edilen verilerin çözümlenmesi için ilk olarak görüşme kayıtları dinlenerek yazılı hale dönüştürülmüş ve görüşme metinleri içerik analizi yoluyla yorumlanmaya çalışılmıştır.

İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Burada temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır.[57]

Verileri çözümleme ve yorumlama aşamasında öncelikle görüşme formundaki açık uçlu sorulara verilen cevaplardan elde edilen veriler, kendi içinde anlamlı bir bütün oluşturan bölümlere ayrılmıştır. Bu bölümler, iletişim becerileri ve insan ilişkileri konusunda yapılan literatür taraması sonucu elde edilen bilgiler de dikkate alınarak kodlanmıştır. Bu kodlar arasındaki ortak yönler tespit edilerek veriler belli kategoriler altında sınıflandırılmıştır. Daha sonra kodlama ve kategorilere ayırma aşamasında ulaşılan bulgular yorumlanmış ve bir takım sonuçlara ulaşılmıştır. Son olarak da elde edilen bulgular ve yorumlar gerekçeleriyle beraber rapor edilmiştir.

[57] A. Yıldırım, H. Şimşek, **a.g.e.**, s. 227-236.

III. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

İlköğretim okullarında görev yapan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin iş ortamlarındaki insan ilişkileri ve iletişim becerilerine ilişkin yapılan bu araştırmanın bulguları, hem Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin hem de diğer öğretmenlerin konu ile ilgili görüş ve değerlendirmelerini içermektedir. Üçü branş, üçü sınıf, dördü Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olan on katılımcı ile yapılan görüşmelerden elde edilen veriler, araştırma bulgularının temelini oluşturmaktadır.

3.1. ÖĞRETMENLİK MESLEĞİNDE İLETİŞİM BİLGİ VE BECERİLERİNİN ÖNEMİNE İLİŞKİN BULGULAR

Görüşmeye katılan öğretmenler, öğretmenlik mesleğinin temelinde sağlıklı iletişim kurabilme becerisinin bulunduğunu ifade etmişlerdir. Bir öğretmen, mesleğinde başarılı olmak için hem öğrencileriyle, hem velileriyle, hem meslektaşlarıyla iyi iletişim kurmalı ve sağlıklı insan ilişkilerine sahip olmalıdır. İyi iletişim kuramayan bir öğretmen vermek istediği bilgileri öğrencilerine vermekte zorlanır, kazandırmak istediği tutum ve davranışları onlara kazandıramayabilir. Velilerle ve meslektaşlarıyla görüş alışverişinde bulunup çalışma ortamındaki sorunlar hakkında işbirliği içerisine giremeyen öğretmenlerin, kendisini geliştirmesi güç görünmektedir.

Yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen verilerle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin okul ortamında genellikle sağlıklı iletişim kurabildikleri tespit edilmiştir.

3.1.1. DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ BRANŞI DIŞINDAKİ ÖĞRETMENLERİN DÜŞÜNCELERİ

K1, sağlıklı iletişim kurabilmeyi öğretmenlerde bulunması gereken en önemli beceri olarak görmektedir. Ona göre, bir öğretmen herkesle iletişim kurabilmek zorundadır. Öğrencileriyle, velileriyle, idarecileriyle, meslektaşlarıyla ve tüm bunlardan sonra da evine gidip ailesiyle, dostlarıyla iletişimde bulunmak durumundadır. Bu yüzden K1'e göre sağlıklı bir iletişim öğretmenlerin mesleki becerilerinin zirvesinde yerini almalıdır: *"Öğretmenler için iletişim çok önemli. Bir öğretmenin iletişimi iyi olmalı… Herkesle iletişim kurmak zorundayım. Hem çocuklarla, hem idarecilerle, hem velilerle, hem öğretmen arkadaşlarla. Hem direkt o yoğunluğu yaşayıp eve gittiğim zaman çocuğumla, eşimle, dostumla, ailemle… İletişim bizim için en başta duruyor."*

K2, öğretmenliği insan kazanma sanatı olarak nitelendirmektedir. İyi bir iletişimi de insan kazanma aracı olarak öğretmenlik mesleği için zorunlu görmektedir: "*İyi bir iletişim demek, insan kazanmak demek. İnsan kazanmak sanatı öğretmenlikte olmazsa olmaz bir özellik. İletişim zaten öğretmenliği özetliyor bir yerde."*

K3, öğretmenliği bütünüyle iletişime dayalı bir meslek olarak görmektedir. İyi iletişim kurmak, öğretmenlerin sadece meslekteki başarısını değil, okuldaki ve evdeki huzurunu da etkilemektedir: "*Öğretmenlik mesleği zaten tamamen iletişimle alakalı. Yani karşındaki öğrenciyle ilk derste iyi bir iletişim kurarsan, öğrencinin sana olan güveni artıyor, güveni artınca seni seviyor, dersini seviyor, başarısı artıyor. Arkadaşınla iyi bir iletişim kurarsan arkadaş çevren hem gelişmiş oluyor,*

hem meslekteki başarını, okuldaki huzurunu, evdeki huzurunu etkiliyor. Yani iletişimin sağlam olması başarıyı beraberinde getiriyor."

K4, öğretmenlik mesleğinin toplumdaki konumunun çok farklı olduğuna değinmektedir. Öğretmenler öğrencileri için bir modeldir. Öğrenciler bütün dikkatleriyle onları izlemekte ve kendilerine bir yön belirlemektedirler. Bu sebeple öğretmenler giyimine, konuşmasına, davranışlarına, insanlarla iletişimlerine çok fazla özen göstermek zorundadır: *"Öğretmenlerin toplumdaki yeri çok farklı. Herhangi bir meslekteki insanın giyimi olsun, konuşması olsun, herhangi bir davranışı olsun, insanların çok fazla dikkatlerini çekmez. Ama öğretmenlik mesleğine geldiğimiz zaman toplumun gözü önünde bir meslek. Öğrenciye model olan bir meslek. Yani bizim hata yapmak gibi bir şansımız veya lüksümüz yok. Çocuklar sizi model alıyor, giyiminizi, konuşmanızı, söylediğiniz sözü, yaptığınız hareketi, her şeyi. Bütün dikkatiyle sizi izliyor ve kendisine bir yön belirliyor. O yüzden öğretmenlerle olsun, velilerle olsun, öğrencilerle olsun iletişimimize diğer mesleklerden daha çok özen göstermek zorundayız."*

K5, iletişimi eğitimin temeli olarak görmektedir. K5'e göre sağlıklı iletişimin olmadığı bir yerde eğitim yapılabilmesi mümkün değildir: *"Öğretmen açısından bakarsanız eğitimin temelidir. Hem öğrenci açısından hem öğrenci velisi açısından hem de içinde bulunduğun okulun çalışanları açısından iletişim eğitimin temelidir. Ya iletişim olmadan zaten eğitim düşünülemez diye düşünüyorum ben ve çok önemlidir."*

K6, öğretmenlerin çok iyi iletişim kurabilme becerisine sahip olmasını zorunlu görmektedir. K6'ya göre alan bilgisine hâkim olmak, o bilgiyi öğrencilere sunamadıktan sonra bir anlam ifade etmez. İletişim olmadığı zaman öğretmenlik

mesleği yapılamaz. *"Kesinlikle öğretmenlik mesleğinde öğretmenlerin çok iyi bir iletişime sahip olması gerekiyor… Bu nedenle iletişim çok önemli yani her bir öğretmenin çok iyi bir halkla ilişkiler uzmanı olması gerekmiyor ama en az o düzeyde bilgi birikimine sahip olup, sosyal ilişkilerinde başarılı olan insanlar olması gerekiyor.*

3.1.2. DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİNİN DÜŞÜNCELERİ

K7, öğretmenler için sağlıklı iletişim kurabilmenin çok önemli olduğunu ama bunun bilimsel olarak nasıl yapılması gerektiğini bilemediğini ifade etmektedir: *"İletişim tabi çok önemli de yani ben nasıl diyeceğim bunu bilimsel bir çerçeveye oturtamadım. İletişimin ne olduğunu biliyorum, iletişim kurmak da istiyorum insanlarla ama bunun bilimsel çerçevesi nasıl onu bilmiyorum. Ama çok önemli…"*

K8, öğretmenlik mesleğinde iletişim kurabilmenin önemli olduğuna, özellikle de Allah'ını ve Peygamberini tanıyan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin insanlarla çok daha rahatlıkla iletişim kurmaları gerektiğine dikkat çekmektedir: *"Aslında bizim mesleğimizde insanlarla çok rahat iletişim kurabilmeleri lazım. Peygamberimizi tanıyan, Allah'ı tanıyan insanların çok rahatlıkla insanlarla iletişim kurması lazım."*

K9, iletişimi öğretmenlik mesleğinin olmazsa olmazlarından biri olarak görmektedir. Ona göre öğretmenler hem öğrencilerle hem de öğretmenlerle yakın ilişkiler içinde olmalıdır: *"Öğretmenlikte olmazsa olmazlardan birisi öğretmenin diğer öğretmenlerle iletişim içinde olması, öğrencilerle yakın iletişim içerisinde olması, onları dinlemesi. Bir öğretmen için bunlar tabi gerekli şeyler."*

K10, sıradan bir insan için bile iletişimin çok önemli olduğunu, bir öğretmenin hayatında ise çok daha fazla öneme sahip olduğunu ifade etmektedir: *"Bir insan olarak iletişim zaten çok önemli, bir öğretmen olarak çok daha önemli. Çünkü bizim mesleğimizde iyi bir iletişim kurmadığında vermek istediğini veremezsin zaten."*

İletişimin amacı karşımızdaki kişilere anlaşılabilir mesajlar göndermek ve onların tutum ve davranışlarında bir değişiklik yapmaktır. Dolayısıyla eğitim ile iletişim neredeyse iç içedir. Başarılı ve etkili bir iletişim kurmadan eğitim gerçekleştirmek mümkün değildir.[58]

Eğitim kurumlarının amaçlarına ulaşabilmesinde ve yüksek kaliteli eğitim hizmeti verebilmesinde öğretmen, öğrenci, okul yöneticisi, veli arasındaki iletişimin önemi çok büyüktür. Bu sebeple bu gruplar arasındaki iletişime büyük özen gösterilmesi gerekmektedir. Özellikle okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin iletişim becerilerinin geliştirilmesi hem kendi aralarında hem de öğrencilerle ve öğrenci velileriyle diyalogları iyileştirecek, sorunların ve beklentilerin anlaşılmasını kolaylaştıracak ve eğitim kurumunun başarısını artırmış olacaktır.[59] İletişimin eğitimdeki öneminin araştırmaya katılan bütün öğretmenlerimiz tarafından da anlaşıldığı görülmektedir.

3.2. DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİ İÇİN İLETİŞİM BİLGİ VE BECERİLERİNİN ÖNEMİNE İLİŞKİN BULGULAR

Görüşmeye katılan bütün öğretmenler Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin diğer öğretmenlerden daha farklı bir konumlarının olduğunu, onların insanların gözünde daha farklı bir yerde bulunduğunu, bu yüzden de insan ilişkileri

[58] Erhan Eroğlu, "Eğitim Ortamlarında Etkili İletişim ve Boyutları", **Etkili İletişim,** Editör: Uğur Demiray, Pegem Akademi, Ankara 2008, s. 227.

[59] Eroğlu, a.g.m., **Etkili İletişim,** s. 226.

ve iletişim becerilerinde daha dikkatli ve daha sorumlu davranmaları gerektiğini ifade etmişlerdir. Hem Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri hem de diğer branşlardaki öğretmenler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeninin misyonunu genellikle *"dinin temsilcisi"* olmak şeklinde izah etmişlerdir.

3.2.1. DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ BRANŞI DIŞINDAKİ ÖĞRETMENLERİN DÜŞÜNCELERİ

K1, toplum nazarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin mükemmel olması, davranışlarına diğer öğretmenlerden daha fazla dikkat etmesi gerektiğine dair bir inanış olduğuna dikkat çekmektedir: *"…Toplumun onlardan farklı beklentileri var… Hani diğer öğretmenden beklenenden daha farklı şey bekleniyor Din Kültürü öğretmeninden. Şahsen ben de bunu yapıyorum… Hani ister istemez bir örnek teşkil ettiği düşünülüyor. Ne kadar dindar olmayan bir insan bile olsa -kendisi bile farkında değil, kendine bile itiraf edememiş- onun daha mükemmel olması gerektiği düşüncesini bilinçaltında taşıyor… Aslında o hatayı başka bir öğretmen yapsa fazla göze batmaz. Ama o yaptığı zaman daha fazla göze batıyor… Onun örnek olması gerekiyor. Onun mükemmel olması gerekiyor. Bir bakımdan düşününce kimse mükemmel değil ama sorumluluğu yüzünden kendisini ona göre ayarlaması gerekiyor. Ben aynı hatayı yapsam bir arkadaşım beni o kadar kınamaz. Ama bir Din Kültürü öğretmeni yaptığı zaman daha fazla göze batıyor."*

K2, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin iletişim konusunda daha dikkatli olması gerektiğine inanmaktadır. Ona göre Din Kültürü öğretmenlerinin toplumda taşıdığı bir misyon vardır: *"Çünkü bir misyon üstlenmiş durumdalar... Toplum olarak, insanlar olarak manevi anlamda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin diğer insanlara göre daha önde olduklarını düşündüğümüz için*

olumlu davranışlar bekliyoruz onlardan. Bu anlamda örnek olmaları gerektiğini düşünüyorum toplumda. Davranış olarak, yaşantı olarak örnek teşkil etmeleri gerekiyor."

K3, Din Kültürü öğretmenlerinin hem sevenleri hem de sevmeyenleri tarafından göz önünde tutulduğuna dikkat çekmektedir. Bu da Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin omuzlarına çok büyük bir sorumluluk yüklemektedir: *"... Din Kültürü öğretmenleri ya da din adına bir şey yapan insanlar toplumun hep gözü önünde. Seven tarafından da göz önündesin, sevmeyen tarafından da. Birisi sevdiği için, örnek almak için takip eder. Diğeri de eleştirmek için devamlı takip eder. Dolayısıyla siz büyük bir yükün altındasınız… İster siz bunu kabul edin, ister etmeyin. "Ben sadece bir öğretmenim, sadece bu bilgileri öğretiyorum" deseniz dahi toplum sizden öğretmenizi değil, yaşamanızı bekliyor. Yaşarken de yapmış olduğunuz her yanlış din adına mal ediliyor. Dolayısıyla dikkat etmek zorunda… Onun için kesinlikle davranış olarak da iletişim olarak da düzgün durmak lazım… Onun için kesinlikle bir öğretmenin ne kadar güler yüzlü olması gerekiyorsa, iletişimi iyi olması gerekiyorsa Din Kültürü öğretmeninin ondan iki fazla iletişimi iyi ve güler yüzlü olmak zorunluluğu vardır."*

K4, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin toplum nazarında farklı bir konumu olduğunu vurgulamıştır. Bu konumları sebebiyle de Din Kültürü öğretmenleri giyimlerine, konuşmalarına, davranışlarına diğer meslektaşlarından daha fazla dikkat etmek zorundadırlar: *"Bana göre Din Kültürü öğretmenleri, öğretmenlik mesleği içerisinde bizim toplumumuzun yapısı gereği bütün öğretmenlerden daha çok dikkat etmek zorunda. Giyimi olsun, konuşması olsun, hitabı olsun, öğrenciye yaklaşımı, veli ilişkileri… Her öğretmenden daha çok dikkat*

etmek zorunda. Çünkü diğer öğretmenlerin yapacağı bir hareket ya da söyleyeceği bir söz Din Kültürü öğretmeninki kadar dikkat çekmez… O yüzden her branştan çok daha dikkat etmeleri gerekir. Bizim toplumumuz için en önemli konu onlarda bana göre."

K5, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin insan ilişkileri ve iletişim becerileri konusunda diğer öğretmenlerden daha dikkatli hareket etme zorunluluğu olduğuna inanmaktadır. Öğrenciler dinin doğrularını onlardan öğrenmektedir. Bu konuda etkili olabilmek ve insanlara bir şeyler kazandırmak için bu doğrulara uygun hareket etmeleri gerekir: *"Hakikaten Din Kültürü öğretmenlerinin çocuklarla ilişkileri çok iyi olmalı… Ona nasıl yaklaşması gerektiğini çok iyi bilmeli. Bunlar çok önemli şeyler diye düşünüyorum… Bulunduğu toplumun değer kaideleri itibariyle de insanlar arasındaki ilişkiler de çok önemli. Onu gösterebilmeli yani. O kadiri, o ahlakı, o kültürü, o edebi, o adabı muaşereti gösterebilmeli. İnsanlar görebilmeli…"*

K6, dinin insanların mutlu ve huzurlu yaşaması için kurallar koyduğunu vurgulamaktadır. Mevlana, Yunus Emre gibi önemli şahsiyetler bu sebeple insan ilişkilerini temel alarak hareket etmişlerdir. Din Kültürü öğretmenleri de bu yaklaşımı sergilemelidir: *"Bana göre din insanların mutluluğu için vardır. İnsanlar mutlu yaşasınlar, birbirlerini üzmesinler, incitmesinler diye kurallar konulmuştur… İnsan ilişkisi temeldir diye düşünüyorum. Eğer bir Mevlana, bir Yunus insanlara böyle yaklaşıyorsa Din Kültürü öğretmenlerinin de bence daha daha çok yaklaşması gerekir… Bunlar iletişimde olması gereken, Din Kültürü öğretmenlerinde daha fazla olması gereken şeyler…"*

Araştırmaya katılan öğretmenler Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğretmenlerini nasıl gördüklerini ya da görmek istediklerini ifade etmişlerdir. Din

dersi branşı dışındaki öğretmenlerle yapılan görüşmenin bulguları şu noktalarda toplanmaktadır: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni hem beraber görev yaptığı meslektaşları için hem de sınıfta öğrenciler için bir modeldir. Din dersi öğretmeninden söylediklerini davranışlarıyla gösteren âdeta bu yönüyle dersinin pratik yönünü oluşturan biri olması beklenmektedir. O, bu durumun farkında olmalı davranışlarında bunun gereğini yerine getirmeye çalışmalıdır.

Cebeci, Türkiye'de din eğitiminden bahsederken Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin sorumluluklarına dikkat çekmiştir. Toplumun dine yaklaşımı, kitle iletişim araçlarının dini görüş oluşturma yönündeki etkileri, din dersi öğretmeninin hem mesleki hem de sosyal alanda bilgi ve beceriler kazanmasını zorunlu kılmaktadır. Din dersi öğretmenliği aynı zamanda okul idaresiyle, diğer branş öğretmenleriyle, öğrenci ve velilerle ilişkilerde bir temsil görevidir. Bu sebeple din dersi öğretmeni tutum ve davranışlarına dikkat etmek zorundadır.[60]

3.2.2. DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİNİN DÜŞÜNCELERİ

K7, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin kendilerini ifade ederken ve başkalarıyla alan bilgilerini paylaşırken iletişim kurmayı becerebilmeleri gerektiğini belirtmektedir: *"Yani ister istemez. Her tartışmaya katılabilmeli, söyleyecek sözü olmalı. Din toplumsal hayatın bir parçası. İletişim kuramayan biri nasıl tartışacak? Okul ortamında huzur bulmak sadece öğrenciyle olmuyor, öğretmenlerle de iletişim kurmak lazım diye düşünüyorum. Güçlü olmak, iletişim kurmak zorundayız."*

K8, toplumun bakış açısı sebebiyle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin davranışlarına, konuşmalarına dikkat etmeleri gerektiğini,

[60] Suat Cebeci, **Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi**, Akçağ, Ankara1996, s. 174.

sorumluluklarının çok fazla olduğunu vurgulamaktadır: *"...toplum bunu kaldırmıyor. Bir maçta bir din dersi öğretmeni bağırarak ağır bir kelime söylese herkes dönüp bakıyor da fen bilgisi öğretmeni söylese hiç kimse umursamıyor. Normal "Selamün aleyküm" gibi algılıyor insanlar. Bizim sorumluluğumuz çok fazla. Öğretmenlere karşı, öğrencilere karşı, velilere karşı kesinlikle ağır bir şey kullanmamanız lazım konuşurken. Hal ve hareketlerimize çok dikkat etmemiz lazım. Çünkü örnek alıyorlar bizi hem öğrenciler hem öğretmenler. Bize saygı duyan öğretmenler bizi örnek alıyorlar."*

K9, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin insanlarla ilişkileri ve iletişimlerine dair taşıdıkları büyük sorumluluğa dikkat çekmektedir: *"Biz üzerine bembeyaz elbise giymiş bir insan gibiyiz. Üzerimizdeki en küçük bir leke dışarıdan belli olur, hissedilir, göze çarpar, söz konusu olur… O, şahsında bir dini temsil ediyor. Belki Peygamber Efendimizin temsilcisi o okulda… Toplum dini temsil eden kişilerin her bakımdan örnek kişiler olmasını istiyor… Bunun için de daha dikkatli, daha sorumlu hareket etmek gerekiyor kanımca. Bu mesleğin hakkını vermek gerekiyor. Çünkü bu alelade bir meslek değil. Öğretmenlik alelade bir meslek değil, kaldı ki Din Kültürü öğretmenliği. Dini temsil eden bir öğretmenlik. Diğer öğretmenliklerden daha farklı olacağına, olması gerektiğine inanıyorum. Dikkat etmek gerekiyor."*

K10 da Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin toplumdaki konumuna ve bu konumdan kaynaklanan sorumluluklarına dikkat çekmektedir: *"Bizim mesleğimizin gereği. Bir defa biz hatip olmak zorundayız, güzel konuşmak zorundayız, daha hoşgörülü olmak zorundayız, daha saygılı olmak zorundayız. Normal bir insanın bunları yapması gerekiyor. Ama Din Kültürü öğretmenlerinin*

buna daha çok dikkat etmesi gerekiyor… Çünkü bu iletişim becerilerini gerçekleştirebildiğimiz zaman dersimizi sevdiriyoruz… Benim her şeyimi dinle özdeşleştiriyorlar… Biz temsilciyiz, dinimizin temsilcisiyiz yani. Bize bakıp birçok şeyi örnek alan insanlar var. Çünkü dinle özdeşleştiriyorlar bizi. O yüzden çok çok önemli diye düşünüyorum."

Araştırmamıza katılan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin toplumun kendilerine bakış açısının farkında oldukları görülmektedir. Toplumun dine ve din dersi öğretmenine bakış açısı, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerine tutum ve davranışları, insanlarla iletişimleri konusunda diğer ders öğretmenlerinden daha fazla sorumluluk yüklemektedir. Çünkü insanlar onların bilgi ve kültürlerinden daha ziyade kişilik ve karakterlerinden, tavır ve davranışlarından etkilenmektedir. Öcal'a göre bu sebeple Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenleri görev yaptıkları okullarda kişilik ve karakter örneği olmak durumundadırlar. Din dersi öğretmeni kişilik ve karakter bakımından zayıf olma hürriyetine sahip değildir ve hiçbir zaman da olamayacaktır. Çünkü öğretimini üstlendiği ders itibariyle Allah katında da sorumluluğu vardır. Bu husus onu vicdanen de rahat bırakmayacaktır.[61] Bu durumda din dersi öğretmenleri yanlış anlaşılmalara yol açmamak ve din adına leke getirmemek adına davranışlarına özen göstermeye gayret etmelidir.

3.3. DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENİNİN SAHİP OLMASI GEREKEN ÖZELLİKLER İLE İLGİLİ BULGULAR

Görüşmeye katılan öğretmenlerin insan ilişkileri ve iletişim becerileri konusunda beraber çalıştıkları diğer öğretmenlerden beklentileri ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinden beklentileri arasında çok büyük fark çıkmamış,

[61] Mustafa Öcal, **Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar**, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 1991, s. 52-53.

tersine beklentiler birbiriyle örtüşmüştür. Yukarıdaki görüşme metinlerinde de verildiği gibi öğretmenler Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin, toplumda kabul edilen misyonlarının gereği olarak sadece bu nitelikleri taşımada daha titiz davranmaları gerektiğini belirtmişlerdir.

3.3.1. DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ BRANŞI DIŞINDAKİ ÖĞRETMENLERİN DÜŞÜNCELERİ

Katılımcı öğretmenler, görüşmeler esnasında bazen olumlu bazen olumsuz davranışlar sergileyen öğretmenlerden bahsederken, bazen de onlardan beklentilerini dile getirirken Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin sağlıklı iletişim kurabilmesi ve iyi ilişkiler geliştirebilmesi için hangi özellikleri taşıması, nasıl davranışlar sergilemesi gerektiğine dair düşüncelerini de ifade etmiş olmaktadırlar. Katılımcıların bu ifadelerinden faydalanarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeninin sahip olması gereken özellikleri bir tablo halinde çıkarmaya çalıştık.

Aşağıda katılımcıların bize bu konuda kaynak teşkil eden bazı ifadeleri ve bu ifadelerden faydalanarak çıkardığımız özelliklerden oluşturduğumuz tablo verilmektedir. Ayrıca daha sonra bu özelliklerin kaç katılımcı tarafından dile getirildiği dikkate alınmış ve bu verilere dayanarak o özelliğin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeninde bulunmasına dair beklentilerin yüzdesi ortaya konulmuştur.

K1, beraber çalıştığı bir öğretmenden bahsederken onu *"Üç sene çalıştım onunla, bir kere konuşmadı. Bayanım ya ben o yüzden konuşmadı. Sen öğretmensin, tamam dindarsın ama belli bir yerde de öğretmensin yani. Konuşmak zorundasın yaa. Bana bir "günaydın" demek zorundasın. Küçük bir minibüsün içine binip üç sene gittik geldik her gün. Bana bir "günaydın" demedi. Sadece bana değil, tüm bayan arkadaşlara. Kafasını çevirip susup otururdu."* ifadeleriyle tanımlamış ve bize

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin taşıması gereken nitelikler konusunda veriler sunmuştur.

K2, yaşadığı deneyimleri paylaşarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinden beklentilerini şu şekilde ifade etmiştir: *"Farklı din kültürü öğretmenleriyle çalıştım. Bazıları çok katı tutum içerisinde. Bazıları biraz daha seviyeli… Din kültürü öğretmenlerinin insanlara kendini kapattığını gördüm. Çoğu kendini kapatıyor, asosyal oluyorlar. Böyle olunca da yaklaşamıyorum. Onlarla konuşurken acaba bir hata mı yapacağım ya da "onlarla konuşmak doğru bir şey değildir" intibaı doğuyordu onların yaklaşımından dolayı. Onlara karşı hep çekingen oldum. Hani belki de kendilerini açan insanlar olsalardı birçok şeyi daha detaylı konuşurduk. Onlardan faydalanırdım aynı zamanda. Ama bu fırsatı vermediler."*

K3, yine hatıralarından bahsederek Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin taşıması gereken özelliklerin ipuçlarını bize vermiştir: "*…Konuşmalarında hiç bayan var demez, kurallara dikkat etmezdi. Argo kelimeleri, küfürleri, "Falanca şöyle küfretti" deyip aynen sayardı. Bayanlara hiç değer vermezdi. Kapıdan girerken önce kendi geçerdi, bayanı sıkıştırırdı. Bu birebir yaşadığımız örnekler. Bunu sadece onda değil, birkaç din kültürü öğretmenin de daha gördüm."*

K4, yıllardır beraber çalıştığı ve tavırlarını çok beğendiği bir öğretmeni tasvir ederken bir Din Kültürü öğretmeninde bulunması gereken nitelikleri sıralamıştır: *"Bir defa her şeyden önce güler yüzlü, saygılı, her konuda rahatlıkla konuşabileceğim, kendimi yanında rahat hissettiğim, güven veren bir insan. Herhangi bir sıkıntım, bir sorunum olduğu zaman gidip rahatlıkla paylaşabileceğim,*

güvenebileceğim, yardıma ihtiyacım olduğu zaman da yardımıma geleceğine inandığım biri. Hoşgörülü. Dediğim gibi sevgi, saygı duyduğum, işlerini en iyi şekilde yapmak için bütün gücüyle çalışan bir insan…"

K5'in iyi bir iletişimi tanımlarken kullandığı ifadeler yine Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin taşıması gereken özellikler konusunda bize ipuçları vermiştir: *"Yani zaman zaman sesimizi yükselttiğimiz belki oluyordu insanlarla ama kırıcı olmamak şartıyla. Birbirine hakaret etmeyeceksin, kırıcı olmayacaksın. Nihayetinde sizin fikriniz varsa benim de fikrim var. Burada fikirleri çarpıştırıyoruz. Bir de şu var, insanlar bizim gibi belli bir yaşa geldikten sonra yanlış olduğunu görse bile zaten kolay kolay fikirlerini değiştirmek istemezler. Yanlış olduğunu kabul eder ama "işte ben böyleyim" der. Ona da saygı duyacaksın, başka yapacak bir şey yok…"* ifadelerini kullanmıştır.

K6'nın iyi bir iletişimin nasıl olması gerektiği ile ilgili düşünceleri tablomuzun oluşturulmasında bize önemli veriler sunmuştur: "*Bir defa insanlar birbirine önyargılı olmamalı. Kılık kıyafeti olsun veya onun eğitimi olsun, kesinlikle önyargılı olmamalı. Çünkü önyargılı olduğunuz zaman zaten otomatikman bir perde çekiyorsunuz, bir sınır koyuyorsunuz. Bunun dışında iletişimde insanların konuşurken karşısındakini kırmadan, bir eleştiri yaparken de mümkün mertebe anlayışla… Konuşurken karşı tarafı kıracak şekilde değil, belki aynı düşüncelere sahip değil o insan ama onu kıracak şekilde konuşmamak gerekiyor, "damarına basmak" denir ya hani o şekilde konuşmamak gerekiyor. Sonra hani klasik şeyler vardır… Göz iletişimi kurmak gerekiyor kesinlikle. Karşısındakine değer verdiğini hissettirmeli…"*

Görüşmelerden elde edilen tüm bu veriler ışığında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinden hangi katılımcının, ne tür beklentileri olduğu ile ilgili bulgular Tablo 2'de verilmiştir:

Tablo 2: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Branşı Dışındaki Öğretmenlere Göre Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Sahip Olması Gereken Özellikler

DKAB Öğretmeninde Olması Gereken Özellikler	**K1**	**K 2**	**K 3**	**K 4**	**K5**	**K6**	**SAYI**
Açık yürekli olma/Samimi olma/İçten olma		X		X			**2**
Adaletli olma/Objektif/Tarafsız olma			X	X			**2**
Ağırbaşlı/Vakarlı olma	X						**1**
Aktif/Girişken olma		X	X				**2**
Anlayışlı ve iyi niyetli olma		X				X	**2**
Alanına hâkim olma/Alan bilgisine sahip olma	X	X	X	X	X	X	**6**
Bilgiçlik taslamama/Ukalalık yapmama				X	X		**2**
Bilgisini uygulama/İnandığını yaşama		X	X				**2**
Cinsiyet ayrımı yapmama	X	X	X	X		X	**5**
Çıkar gözetmeme	X						**1**
Dar kalıplarla hayata bakmama/Ufku geniş olma	X	X			X	X	**4**
Dürüst/Güvenilir olma	X	X		X			**3**
Din adına ahkâm kesmeme/Her konuda vaaz verme	X			X	X		**3**
Farklı düşüncelere saygılı olma/İnsanları değiştirmeye çalışmama	X		X		X	X	**4**
Fedakâr olma	X			X			**2**
Görgü kurallarına uyma	X				X		**2**
Göz teması kurma	X	X				X	**3**
Güler yüzlü olma	X	X	X	X	X	X	**6**
Hal hatır sorma/Selamlaşma	X	X	X	X		X	**5**

Tablo 2'nin Devamı

DKAB Öğretmeninde Olması Gereken Özellikler	K1	K 2	K 3	K 4	K5	K6	SAYI
Hoşgörülü ve sevgi dolu olma	X	X	X	X		X	**5**
Hoşsohbet olma		X			X	X	**3**
İletişim kabiliyeti güçlü olma		X	X	X		X	**4**
İnsanları korkutmama/İnsanların kendisinden çekinmemelerini sağlama		X				X	**2**
İnsanlara değer verme	X	X	X			X	**4**
İnsanları aydınlatma		X	X			X	**3**
İnsanları değiştirmeye çalışmama	X		X		X		**3**
İyi dinleyici olma						X	**1**
Kendine güvenme		X		X			**2**
Kendini her alanda daha çok geliştirme				X		X	**2**
Kırıcı, sert, kaba olmama/Yumuşak üsluplu olma	X	X	X	X	X	X	**6**
Kıyafetine özen gösterme		X		X			**2**
Konuşmalarına özen gösterme/Sade, akıcı, seviyeli konuşma	X		X	X		X	**4**
Lüzumsuz tartışmalara girmeme/Ortamı germeme	X		X		X		**3**
Olumlu yaklaşma/ Olumlu tutumlara sahip olma	X	X		X	X	X	**5**
Önyargılı olmama	X			X		X	**3**
Örnek/Model olma	X	X	X	X			**4**
Öğretmenler arasındaki faaliyetlere katılma		X		X			**2**
Sabırlı olma/Tahammül gösterme	X			X		X	**3**
Sakin olma/Sert tepki göstermeme	X		X		X		**3**
Saygı duyulan biri olma/Sözü geçen biri olma	X	X		X			**3**
Saygı gösterme			X	X	X		**3**
Sıcak yaklaşım sergileme/Esprili olma				X	X		**2**

Tablo 2'nin Devamı

DKAB Öğretmeninde Olması Gereken Özellikler	K1	K 2	K 3	K 4	K5	K6	SAYI
Sivri dille eleştiri yapmama			X			X	**2**
Sosyal ilişkileri güçlü olma/Toplumdan kopuk olmama	X	X	X	X		X	**5**
Yaptığı işi en iyi şekilde yapma		X		X			**2**

Tablo 2'de de görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğretmenler açık uçlu sorulara verdikleri cevaplarda insanlarla iyi ilişkilere sahip olmak ve sağlıklı bir iletişim kurmak isteyen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinde olması gerektiğini düşündükleri nitelikleri sırasıyla en çok;

- *"Alan bilgisine sahip olma, güler yüzlü olma ve kırıcı ve kaba olmama"* (%100),
- *"Selam verme, cinsiyet ayrımı yapmama, hoşgörülü ve sevgi dolu olma, insanlara ve olaylara pozitif yaklaşma, öğretmenlerle işbirliği içinde çalışma, sosyal ilişkileri güçlü olma"* (%83),
- *"Dar kalıplarla hayata bakmama, farklı düşüncelere saygılı olma, daha sorumlu davranma ve hata yapmamaya çalışma, iletişim kabiliyeti güçlü olma, insanlara değer verme, insanları değiştirmeye çalışmama, konuşmalarına özen gösterme, sade, akıcı, seviyeli konuşma, önyargılı olmama ve insanlara model olma"* (%67)
- *"Din adına ahkâm kesmeme, hoşsohbet olma, dürüst ve güvenilir olma, insanlarla konuşurken göz teması kurma, insanları dini konularda aydınlatma, lüzumsuz tartışmalara girip ortamı germeme, , sabırlı olma, sert tepki göstermeme, saygı duyulan sözü geçen biri olma, insanlara saygı gösterme,"* (%50)

- *"Açık yürekli ve samimi olma, adaletli olma, anlayışlı olma, ukalalık yapmama, inandığı değerleri hayatında uygulama, fedakâr olma, görgü kurallarına uyma, insanların kendisinden çekinmemesini sağlama, kendine güvenme, kendini her alanda geliştirme, kıyafetine özen gösterme, insanlara sıcak yaklaşma, öğretmenler arası faaliyetlere katılma, sivri dille insanları eleştirmeme, yaptığı işi en iyi şekilde yapma"* (%33)
- *"Ağırbaşlı, vakarlı olma, çıkar gözetmeme, iyi bir dinleyici olma"* (%17)

olarak ifade etmişlerdir.

3.3.2. DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİNİN DÜŞÜNCELERİ

İlköğretim okullarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi haftada iki saat, liselerde ise haftada bir saat verilmektedir. Bu yüzden özellikle küçük okullarda sadece bir tane Din dersi öğretmeni çalışmaktadır. Araştırmaya katılan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri genellikle öğretmenliklerinin ilk yıllarında ya küçük ilköğretim okullarında ya da liselerde görev yaptıkları için zümre öğretmenleri ile çalışma fırsatını ancak son yıllarda yakalamışlardır. Dört katılımcıdan üçü zümresiyle sorun yaşadıklarını ifade etmiştir. Deneyimlerine dayanarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeninin çalıştığı okullarda zümresiyle ve diğer öğretmenlerle sağlıklı iletişim kurabilmelerinin ve iyi ilişkiler geliştirebilmelerinin önemine dikkat çekmişlerdir. Bir Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeninin hangi özellikleri taşıması, nasıl davranması gerektiğine dair düşüncelerini görüşmeler esnasında bazen olumlu bazen olumsuz davranışlar sergileyen öğretmenlerden bahsederken, bazen de sağlıklı bir iletişimi tanımlarken kullandıkları cümlelerle ifade etmişlerdir.

Katılımcıların bu ifadelerinden faydalanarak elde edilen verileri yine bir tabloda sunmaya çalıştık. Aşağıda yine katılımcıların bize bu konuda kaynak oluşturan bazı ifadeleri ve bu ifadelerden faydalanarak çıkardığımız özelliklerden oluşturduğumuz tablo verilmektedir. Bu özelliklerin yine kaç katılımcı tarafından ifade edildiği dikkate alınarak istenme yüzdeleri çıkarılmıştır.

K7, yaşadığı olumsuz bir deneyimi paylaşarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinden beklentilerini şu şekilde ifade etmiştir: *"Tabi bir de branşımızın bir kimliği var ister istemez. En aykırı öğretmen bile, art niyetli veya iyi niyetli size bir kimlik veriyor. Bu yüzden Din Kültürü öğretmenlerinin diğer öğretmenlerle iletişiminin iyi olması, yüksek olması gerektiğini düşünüyorum. Ama burada bazıları yalakalık bekliyor, taviz bekliyor… Ondan taviz vermedim hiç değilse. Konuşmalarda, tartışmalarda sizden referans olmanızı istiyorlar. "Din de şöyle der değil mi?" "Ya dinde bu yoktur değil mi?" Yani dini dışlamıyorlar ama seni kendi ideolojik düşüncelerine referans göstermeye çalışıyorlar."*

K8, meslektaşlarıyla çalışma ortamındaki ilişkilerini bizimle paylaşmış ve çalıştığı okulda sevildiğini, kabul gördüğünü gözlemlediğimiz bir öğretmen olarak bize iyi bir iletişim için Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeninde bulunması gereken niteliklere dair veriler sunmuştur: *"Yani kendinizi açık açık anlatırsanız, sizin gizli emeliniz olmadığına insanlar inanırlarsa çok rahat uyum sağlıyorlar. Sizin söylediğiniz her şeye inanıyorlar. Saygı da duyuyorlar... Ben öğretmenler odasına girdiğim zaman, şu uçtan öbür uca kadar tek tek bütün öğretmenlerle merhabalaşırım... Güzel anlaşıyoruz, çok güzel anlaşıyoruz. Sadece niyetimin kötü olmadığını biliyorlar. Özellikle Din Kültürü öğretmenlerinden insanlar çekiniyorlar. Acaba işte şeriatçı mıdır, bir gizli cemaate, şuraya buraya üye midir? Öyle bir*

derdinin, tasasının olmadığını öğrendikleri zaman çok yakın davranıyorlar. En solcusunda en sağcısına kadar hiçbir sıkıntı yaşamıyorsun. Sadece saklamayacaksınız, yani hiçbir şeyi saklamayacaksınız…"

K9, meslektaşlarıyla iletişiminde yaptığı hataları dile getirirken tablomuzun oluşturulmasında bize önemli veriler sunmuştur: *"Aynı kişilerle konuşuyoruz genellikle. Öğretmenler odasına giren arkadaşlarla, biraz da kendimize yakın gördüğümüz, sevdiğimiz kişilerle iletişim kuruyoruz. Onun haricinde bazı arkadaşlarla çok fazla diyalog içine girmek istemiyoruz… Tabi bizim için, din eğitimi almış bir insan için bayanlarla iletişimde mesafeli duruyoruz biz. Buna dikkat ediyoruz ya da dikkat ettiğimizi zannediyoruz. Bunun ilahiyat kökenli arkadaşların genelinde olduğunu zannediyorum. Bizim eksiklerimizden bir tanesi bu. Burada mesafeyi iyi ayarlamak gerektiğine inanıyorum. Kopuk olmak da doğru değil, çok fazla senli benli olmak da doğru değil. Mesafeyi iyi korumak gerektiğine inanıyorum. Ama o ölçüyü, o dozajı henüz tutturabildiğimizi, yakalayabildiğimizi zannetmiyorum kendi adıma."*

K10, *"Ben okulumda inanç konusunda çok zıt olan bir insanla da çok rahat arkadaş olabiliyorum. Neden? Ortak noktamız bir kere bizim öğrenci. Ben de öğrencimin iyiliği için uğraşıyorum, o da öğrencimin iyiliği için uğraşıyor. Mesela ben bir şubenin rehber öğretmeniyim. Ben sınıfımdaki bir sorunu, bir öğrenciyi çok rahat bir şekilde gidip onunla paylaşabiliyorum. O öğrenci için olumlu neler yapabiliriz diyebiliyorum. Ama bunu yaparken de sınırlarım şu; kibar olmak, güzel cümleler kullanmak, ölçülü olmak, o kişiyi asla eleştirmemek. Çünkü insanlar yüzüne karşı kendisinin eleştirilmesini kaldıramayabiliyorlar. Bir de onlara saygılıyım, inansın inanmasın benim için hiç önemli değil. İbadetini yapsın yapmasın herkesin*

kendine diye düşünüyorum. İstediği gibi giyinsin, bu beni bağlamaz diyorum. Ben kendim böyleyim, onlar öyleler. Onlara saygı duyuyorum ama aynı saygıyı ben kendim de bekliyorum ve görüyorum da." ifadeleriyle bize Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin taşıması gereken nitelikler konusunda çok önemli bilgiler vermiştir.

Tüm bu ifadelerden elde edilen veriler ışığında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin zümrelerinden beklentilerini yansıtan özelliklerle ilgili bulgular Tablo 3'te verilmiştir:

Tablo 3: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerine Göre Bir Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeninin Sahip Olması Gereken Özellikler

DKAB Öğretmeninde Olması Gereken Özellikler	**K7**	**K 8**	**K 9**	**K 10**	**SAYI**
Açık yürekli/Samimi olma	X	X		X	**3**
Affedici olma/Kin gütmeme	X	X	X		**3**
Aktif/Girişken olma		X	X		**2**
Alanına hâkim olma/Alan bilgisine sahip olma	X	X	X	X	**4**
Anlayışlı ve iyi niyetli olma	X	X	X	X	**4**
Aşağılayıcı üslup kullanmama	X			X	**2**
Cinsiyet ayrımı yapmama/İlişkilerde mesafeyi iyi ayarlama	X	X	X	X	**4**
Çalışkan olma	X	X	X	X	**4**
Danışarak iş yapma/Görüş alma	X			X	**2**
Davranışlarına dikkat etme/Hata yapmama	X	X	X	X	**4**
Doğru anlama			X		**1**
Dürüst olma		X			**1**
Eleştiriye açık olma	X				**1**

Tablo 3'ün Devamı

DKAB Öğretmeninde Olması Gereken Özellikler	K7	K 8	K 9	K 10	SAYI
Empati kurma	X		X		**2**
Farklı alanlarda da kendini geliştirme	X	X	X		**3**
Farklı düşüncelere sahip insanlarla rahat iletişim kurma	X	X	X	X	**4**
Farklı düşüncelere saygı gösterme		X		X	**2**
Fedakâr olma	X	X		X	**3**
Göz teması kurma		X	X		**2**
Güler yüzlü olma		X		X	**2**
Hoşgörülü ve sevgi dolu olma		X	X	X	**3**
İletişimi güçlü olma	X	X	X	X	**4**
İnandığı değerlerden taviz vermeme	X				**1**
İnsanları eleştirmeme/aşağılamama	X			X	**2**
İnsanları olduğu gibi kabul etme/ İnsanları değiştirmeye çalışmama		X	X	X	**3**
İyi dinleme			X		**1**
Kıyafetine özen gösterme	X			X	**2**
Kibar olma/Kaba ve kırıcı olmama		X		X	**2**
Kibirli olmama/İnsanları küçümsememe	X	X			**2**
Konuşma üslubuna dikkat etme (Hitap şekli, argo vs.)		X	X	X	**3**
Lüzumsuz tartışmalara girmeme/Ortamı germeme			X		**1**
Mesleğini sevme	X	X	X	X	**4**
Öğretmenler arasındaki faaliyetlere katılma			X		**1**
Öğretmenlikte işbirliği yapma/Yardımlaşma	X	X	X	X	**4**
Ölçülü/Seviyeli olma			X	X	**2**

Tablo 3'ün Devamı

DKAB Öğretmeninde Olması Gereken Özellikler	K7	K 8	K 9	K 10	SAYI
Örnek/Model olma		X	X	X	**3**
Saygılı olma/Saygı görme		X	X	X	**3**
Selamlaşma/Hal hatır sorma	X	X	X	X	**4**
Sorumluluklarını yerine getirme	X			X	**2**
Sosyal ilişkileri güçlü olma		X	X		**2**
Takdir etme	X	X		X	**3**
Yumuşak üsluplu olma/Güzel cümleler kullanma		X	X	X	**3**

Tablo 3'te de görüldüğü üzere araştırmaya katılan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri açık uçlu sorulara verdikleri cevaplarda iyi insan ilişkileri ve sağlıklı iletişim kurmak isteyen bir Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeninde olması gerektiğini düşündükleri nitelikleri sırasıyla en çok;

- *"Alan bilgisine sahip olma, anlayışlı olma, cinsiyet ayrımı yapmadan öğretmenlerle ilişkilerde mesafeyi iyi ayarlama, çalışkan olma, davranışlarına dikkat etme, farklı düşüncelere sahip insanlarla rahat iletişim kurma, mesleğini sevme, öğretmenliklerle işbirliği yaparak eğitim konularında paylaşımda bulunma, insanlarla selamlaşma"*(%100),

- *"Açık yürekli ve samimi olma, hataları affedebilme, farklı alanlarda da kendini yetiştirme-geliştirme, fedakâr olma, hoşgörülü olma, insanları olduğu gibi kabul etme, insanlara model olma, saygılı olma ve saygı görme, insanları takdir etme, konuşma üslubuna dikkat etme, yumuşak üsluplu olma"* (%75)

- *"Aktif-girişken olma, insanları aşağılayıcı üslup kullanmama, beraber yapılacak çalışmalarda danışarak iş yapma-öğretmenlerin görüşünü alma, empati*

kurma, farklı düşüncelere saygı gösterme, göz teması kurma, güler yüzlü olma, kıyafetine özen gösterme, kibar olma, kibirli olmama-insanları küçümsememe, insanlarla ilişkilerde ölçülü/seviyeli olma, göreviyle ilgili sorumluluklarını yerine getirme, sosyal ilişkileri güçlü olma" (%50)

- *"İnsanları doğru anlama, dürüst olma, eleştiriye açık olma, inandığı değerlerden taviz vermeme, karşısındaki insanı iyi dinleme, lüzumsuz tartışmalara girip ortamı germeme, öğretmenler arasındaki faaliyetlerine katılma"*(%25) olarak ifade etmişlerdir.

Tablo 2 ve Tablo 3'te de görüleceği üzere Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri ve diğer branşlardaki öğretmenler genellikle din dersi öğretmenlerinden benzer beklentiler içerisinde bulunmaktadır. Konumuzla ilgili daha önce yöneticiler, denetçiler ve öğretmenler arasındaki iletişim becerileri ve sorunları hakkında yapılmış çalışmalarda da taraflarda benzer özelliklerin bulunup bulunmadığı araştırılmıştır.

Örneğin Çermik tarafından yapılmış araştırmada öğretmenlerin olumlu özelliklerinin diğer öğretmenlerce takdir edilmediği, bu yüzden de iş doyumuna ulaşamadıkları, huzurlu ve verimli çalışamadıkları tespit edilmiştir. Yine öğretmenler yöneticilerin kendilerini adil değerlendirmediğini, bu yüzden yöneticilere karşı güvensizlik duyduklarını dile getirmişlerdir. Öğretmenler arasında anlayış ve hoşgörünün var olduğu ama işbirliğinin yapılmadığı da yine bu araştırmada ortaya konmuştur.[62]

Can tarafından ilköğretim denetçilerinin insan ilişkileri üzerine yapılmış araştırmada da denetçilerin, yönetici ve öğretmenlerle etkili konuşamadıkları, onları sadece olumsuz anlamda eleştirdikleri tespit edilmiştir. Yönetici ve öğretmenler

[62] Çermik, a.g.t., s. 28-30.

ayrıca denetçilerden kendilerine daha saygılı davranmalarını beklemektedir. Denetçiler, yönetici ve öğretmenler üzerinde gereksiz baskı uygulayarak onları tedirgin etmekte, onlara önyargılı yaklaşmakta, söz hakkı vermemekte, duyarlı bir şekilde dinlememekte, empati kuramamakta ve güven verici davranış şekli ortaya koymamaktadırlar.[63]

Gürses tarafından yöneticilerin etkili iletişim kurma becerilerini belirlemek için yapılmış çalışmada okul müdürlerinin çoğunlukla saygılı, öğretmenlerle işbirliği yapan, yanlış anlaşılmaları ortadan kaldırmak için önlemler alan, karşısındakinin anlayacağı bir dilde konuşan, selamlaşmayı seven, göz teması kuran, öğretmenlerini takdir eden, onların duygu ve inançlarını özgürce ifade edebildikleri bir okul iklimi hazırlayan, öğretmenlerinin tepkisine açık, hoşgörülü insanlar oldukları tespit edilmiştir.[64]

Özbudak tarafından yapılmış araştırmada, yöneticilerin öğretmenlere güven verdiği, alınan kararlara öğretmenlerin de katılmasına dikkat ettiği, onların fikirlerine önem verdiği, başarılarını kutladığı, ilgi alanlarına saygı duyduğu, dünya görüşlerine katılmasa da saygı gösterdiği, yaptıkları işlere olumsuz yorumlar yapmadığı, onları incitecek sözler söylemediği sonucuna ulaşılmıştır.[65]

Bu araştırmaların da sonuçlarında görüldüğü üzere insanların sağlıklı bir iletişimde gördükleri ya da görmek istedikleri unsurlar, sağlıksız bir iletişimi tanımlarken ya da bu konuda yaşantılarından örnekler verirken ifade ettikleri olumsuz nitelikler, araştırmamızda hem Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri hem de diğer branş öğretmenleri tarafından dile getirilen ifadelerle örtüşmektedir.

---

[63] Can, a.g.t., s. 28-32.
[64] Gürses, a.g.t., s. 110-133.
[65] Özbudak, a.g.t., s. 96.

3.4. ÖĞRETMENLERİN YAŞANTILARINA DAYANARAK DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİNİN İLETİŞİMLERİ HAKKINDA ELDE EDİLEN BULGULAR

Görüşmeye katılan öğretmenler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin insan ilişkileri ve iletişim becerileri hakkındaki düşüncelerini dile getirirken şimdiye kadar beraber çalıştıkları öğretmenlerle yaşantılarından örnekler vermişlerdir. Öğretmenlerin ifadeleri, onların hem olumlu hem de olumsuz tecrübeler yaşadıklarını ortaya koymuştur.

3.4.1. OLUMLU TECRÜBELER

Araştırmaya katılan tüm öğretmenler meslek hayatlarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin iletişimleri ve insan ilişkileri üzerine olumlu deneyimler yaşamışlardır.

3.4.1.1. DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ BRANŞI DIŞINDAKİ ÖĞRETMENLERİN OLUMLU TECRÜBELERİ

K1 çalıştığı iki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeninden övgüyle bahsetmiştir. Bunlardan birincisi ile doğrudan iletişim içerisine girmiş ve onu yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Öğretmenliğinin ilk yıllarında çalıştığı bu öğretmen tavır ve davranışlarıyla, K1'in saygısını ve takdirini kazanmıştır: *"O hakikaten olgun bir insandı. Beyefendi birisiydi… Hiç rastlamadım kimseyi yadırgadığına, ayıpladığına… Dinin felsefi yönleriyle ilgili konuşmayı, sohbet etmeyi severdi. O da öbürlerine ağır gelirdi. O yüzden diğer öğretmenlerle pek fazla bir şey paylaşamazdı. Ama kişilik olarak bir sorunu yoktu. Yani, dolu bir insandı. Onların anlayacağından çok üstteydi. O yüzden saygı duyulurdu. Evet, saygı duyuyorlardı…"*

K1'in takdir ettiği diğer öğretmenle doğrudan iletişimi hiç olmamıştır. Bu öğretmene olan saygısı, onun öğrencileriyle ve öğretmenlerle ilişkilerine dair gözlemlerine dayanarak oluşmuştur: *"İnsanlarla konuşurken duyuyorum onu. Direkt birebir muhabbetim hiç olmadı. Selam verir, herkesle güler yüzlü konuşur. Ama ciddidir, ağırlığını korur. Gerektiğinde güler yüzlüdür. Ben beğeniyorum. Bir şey rica ettikleri zaman yapıyor. Buna da şahit oldum. İşbirliği yapıyor, fedakârlık yapıyor. Öğrencileriyle konuşurken şahit oluyorum, çocuklar saygı duyuyor ona. Onu sağlamış bir insan. Herkese güler yüzü var ama ciddi de bir insan. İnsanlarla işbirliği yapıyor ama yüz göz de olmuyor, ağırlığını koruyor. Tahammül sınırı oldukça yüksek bir insan. Benim gözlemlerim bunlar."*

K2 öğretmenlik hayatında genellikle insan ilişkileri zayıf, olumsuz davranışlar sergileyen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleriyle çalışmıştır. Öğrenciliğinde de Din Kültürü öğretmenleri hakkında olumsuz tecrübeler yaşamıştır. Ama bir din dersi öğretmeni onu çok etkilemiş, tavırlarıyla ve konuşmalarıyla onun dine bakış açısında olumlu değişiklikler yapmıştır: *"O çok farklıydı. Hepimizle konuşuyordu. Selamlaşıyordu. Onunla çok şey paylaşıyordum mesela. Bu tip insanlarla konuşmak da aslında pek çok insanın hoşuna gidiyor, Din Kültürü öğretmenleriyle… Ama okulumuza … Bey'in gelmesiyle bir anda dünyam değişti. Çünkü ona çok şeyi soruyordum. Yaklaşımı çok güzeldi. Çok beyefendi bir insandı… Diğer öğretmen arkadaşlara karşı da çok olumluydu. Herkes ona çok saygı duyuyordu. İletişim noktasında başarılı olduğu için."*

K3 meslektaşları tarafından takdir edilen, kabul gören, insan ilişkilerini ve iletişimlerini beğendiği Din Kültürü öğretmenleri hakkındaki tecrübelerini genelleyerek anlatma yolunu tercih etmiştir: *"Din Kültürü öğretmenleri şöyle genel*

olarak baktığımız zaman iletişim kurabilen insanlar… Aslında olay şöyle; kurabilenler de var kuramayanlar da… Şimdi kuranlara baktığımız zaman bu insanlar toplumdaki her şeyi düzeltmeye çalışan insanlar değil. Sevgiyle yanaşır, yavaş bir şekilde. Yani illaki bıçak gibi kesip düzeltmek değil de törpüleye törpüleye. Zaman içerisinde düzeltme noktasında olan insanlar. Girişken insanlar bu insanlar, herkesle iletişim kurabilen insanlardı…"

K4 meslek hayatında genellikle iletişim becerileri güçlü Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleriyle çalışmıştır: *"Şu ana kadar çalıştığım Din Kültürü öğretmenleriyle her konuda iletişim kurdum, kuruyorum. Spor konusunda da oturur konuşuruz, ne bileyim ülkenin gündemi ile ilgili de konuşuruz. Her konuda rahatlıkla konuşup şakalaşabildiğim arkadaşlar. Yani bir konu sınırlaması yok. Onlar da buna bugüne kadar tam uyum sağladılar, hatta espri anlamında falan bizden daha da ileriye gidebiliyorlar. Rahatlar. Onların bu yaklaşımları, kendilerine öğretmenler arasında bakış açısını değiştiriyor…"*

Çalıştığı bir öğretmeni şu sözlerle takdir etmiştir: "*... Beyi çok sever sayarım. Cana yakın bir arkadaş. Odaya girer girmez, bayan olsun erkek olsun, herkesi selamlar, hal hatır sorar. Her konuda konuşur, esprisini yapacaksa yapar. Oturup bir kenara çekilip sessizce duran bir arkadaş değil. Hareketli biri…"*

K5 öğretmenliğe ilk başladığı okulda çalışan bir Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeninin okula yabancılık çekmemesi ve sıkıntı yaşamaması için ona yardımcı olmasından çok etkilenmiştir: *"Ben kendi açımdan konuşayım. Şimdiye kadar çalıştığım Din Kültürü öğretmenleriyle aramdaki münasebet hep iyi olmuştur. Bana karşı davranışlarından da herhangi bir şikâyetim olmamıştır. ... İ.Ö.O'nda bir ... Hoca vardı. İlk tanıdığım oydu. İlk çalıştığım insan oydu, çok iyiydi, konuşkandı,*

efendiydi, hoşsohbetti. İlk öğretmenliğe başlamama rağmen benimle yakınlık kurdular."

Şu an görev yaptığı ilköğretim okulunda çalışan iki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeninin insan ilişkilerini ve iletişimlerini şu sözlerle değerlendirmiştir: *"Burada ... Hocamız var. Benim sınıfın dersine giriyor. Onunla da yaklaşık dokuz on senedir beraberiz. Öyle bir problemimiz olmadı. Her şeyimizi paylaşırız. Latifelerimizi yaparız. Esprimizi yaparız, o bana yapar ben ona yaparım, darılmayız. Ondan önce ... Bey vardı. Geçen sene ayrıldı. Bütün okul onu çok seviyordu. Her türlü ortama girip çıkabilecek bir arkadaştı. Herkesle hoş sohbet edebiliyordu. Sağcısı solcusu herkes seviyordu, öyle söyleyeyim ben daha doğrusu. Gayet memnunduk."*

K6 meslektaşları tarafından takdir edilen, kabul gören, insan ilişkilerini çok beğendiği, onu çok etkileyen bir Din Kültürü öğretmeninden bahsetmiştir: *"... Bey vardı… Benim için aklımda hep o kalmış Din Kültürü öğretmeni. ... Hoca çok farklı bir insandı. Beni gerçekten çok etkilemişti. Ben zaten insan ilişkilerine, ilişkilerine çok önem veren bir insanım. ... öğretmenimiz de açıkçası bir insan nasıl olmalı, insan gibi insan olayında beni çok etkilemişti... Çok olgundu. Çok yumuşak, dine yaklaşımı çok güzel, felsefe yapılabilecek, konuşulabilecek, bilgisi çok olan, insanları anlayabilen bir insan… Olaylara bakış açıları daha geniş olmalı. Hani Yunus Emre tarzında olmalılar. Sanırım ben ... Hocamdan öyle bir elektrik aldım. Yani hayata bakışı "Yaratılanı hoş gör, Yaratandan ötürü" şeklindeydi. O kadar güzel bakıyordu ki hayata, insanlara yanında bir rahatsızlık duymuyorsunuz. Hatta sohbet etmekten keyif alıyorsunuz. Bir şey konuştuğunuz zaman sizi çok iyi dinliyor ve yönlendiriyor. Böyle bir insandı ve ben onunla arkadaş olmaktan çok keyif almıştım… "Bu niye*

böyle olmuş ... Hocam?" dediğimiz zaman, o da hayatın içinden örnekler verirdi. Bizleri böyle aydınlatan, yorumlara açık bir insandı. Hani "yorum yapılmaz, bu böyledir, kesin bu budur" şeklinde değil de size mantıklı yerleri anlatarak, sizi etkileyebilen bir insandı. Aklımda Din Kültürü öğretmeni olarak yer etmiş bir isim."

"Kendi okulumuzda yine idareci olarak ... Bey var. Elinizi uzattığınızda çok kibar bir şekilde elinizi, selamınızı alıyor. O da Din Kültürü öğretmeni diyorsunuz sonuçta. Ama sohbet edilebiliyor, yorum yapılabiliyor. Bakıyorsunuz ki hayata bakışı çok farklı. İnsani boyutta değerlendiriyor."

Şu an görev yaptığı biri idareci üç Din Kültürü öğretmenini şu sözleriyle övmüştür: *"... Bey olsun, ... Hanım olsun, ... Bey olsun, bunlar gerçekten mesleklerini güzel yapan, insan sevgisi olan insanlar. O yüzden değerli, önemli kişiler diye düşünüyorum. Her yerde de böyle insanlara ihtiyaç var. Kendi yargıları ne olursa olsun, karşısındaki insan olduğu için önem veriyorlar."*

Yukarıdaki alıntılarda da görüldüğü üzere araştırmamıza katılan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi branşı dışındaki öğretmenlerinin tamamı insan ilişkilerini ve iletişimlerini beğendikleri, kendilerini olumlu etkileyen, birlikte çalışmaktan zevk aldıkları, bilgilerinden faydalandıkları Din Kültürü öğretmenleriyle çalışmışlardır.

3.4.1.2. DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİNİN OLUMLU TECRÜBELERİ

Görüşmeye katılan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri, haftalık ders saatleri az olduğu için, öğretmenliklerinin ilk yıllarında zümre ile çalışma fırsatı bulmadıklarını belirtmişlerdir. Sayıları az da olsa şimdiye kadar beraber çalıştıkları zümre öğretmenleri ile insani ilişkilerini ve iletişimlerini yaşantılarından örnekler vererek anlatmışlardır.

K7 son yedi yıldır çalıştığı okulda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi zümre başkanlığı yapmaktadır. Zümresiyle ilişkilerinin genel olarak iyi olduğunu ifade etmiştir. Bunun sebeplerini de şu sözlerle ifade etmiştir: *"Öyle iletişim sorunu olmadı. Tek olduğum zamanlar da oldu. Ama yedi yıldır bu okuldayım, yedi yıldır da zümre başkanıyım. Hiç zümreyi dert etmedim ben. Bayan arkadaşlar vardı daha önceden. Ben üstlendim. Anlayış göstermeye çalışıyorum, beni enayi yerine koymadıkları sürece. Her şey yolunda gidiyor, bir sorun olmadı. ... Hanımla hiçbir sorunumuz olmadı. Ben evli, çocukları var diye ona anlayışla yaklaşıyordum. Ben yapmaya çalışıyordum. O da sağ olsun uğraştı. Beni hep takdir etti. Hoşuma gidiyor bir insanın senin yaptığını takdir etmesi. "Ne yapmalıyım?" desin yeter. Ben o zaman daha çok yapayım diye uğraşıyorum, gaza geliyorum. Hiçbir sorunumuz olmadı."*

K8 on dokuz yıldır Din Kültürü öğretmeni olarak görev yapmasına rağmen ilk defa geçen yıl zümreyle çalışmıştır. Bu çalışmadan da olumlu izlenimler elde etmiştir: *"İlk defa ben din dersi öğretmeniyle, branştaş olarak geçen yıl çalıştım. ... Hocam. Çok şeker bir hocaydı. O da otuz yıllık bir öğretmendi ama inanılmaz saygılı bir insandı, çok da terbiyeli bir insandı. Böyle melaike gibi biriydi. Bir şey söylerken utanırdı. Benden bir şey rica ederken utanırdı. Hâlbuki emretse ben yaparım. Babam yaşında adam. Çok güzel anlaşırdım, çok iyiydik. Hiç de birbirimizi kırmadık. Onun bir işi olduğu zaman ben yapıyordum."*

K9 da son üç yıldır zümreyle çalışma fırsatı bulmuştur. Zümre öğretmenlerini genel özellikleriyle değerlendirmiş ve önemli bir sorun yaşamadıklarını ifade etmiştir: *"Şimdiye kadar ben liselerde çalıştığım için hep tektim orada. Zümrem olmuyordu. Her şeyi kendim yapıyordum. Son üç dört senedir ilköğretimlerde*

çalıştığım için zümrem oldu. İşte esas burada zümrenin ne olduğunu gördüm… Ben şimdi çok ciddi bir sıkıntı görmüyorum. Gördüğüm kadarıyla içine kapanık değiller. Çevresiyle sosyal iletişim kurabilen, konuşabilen, şakalaşabilen, her türlü zümreyle, diğer öğretmenlerle rahat iletişim kurabilen arkadaşlar."

K10 da yine çok fazla zümre tecrübesi yaşamamıştır. Şu an görev yaptığı zümresiyle iletişimlerinin çok iyi olduğunu ve zümre olmanın gereklerini yerine getirdiklerini ifade etmiştir: *"… Bey benim zümrem, çok da şey paylaştık biz onunla. Sınıfımızı düzelttik, dersliğimize çok şey yaptık. Bilgisayar getirdik, projeksiyon makinemiz var. Panoları her ay düzenliyoruz. Hadis-i şeriflerden oluşan levhalar hazırladık. Konuyla ilgili bazı ayetler var… Sınıfımız görsel olarak da çok güzel. Güzel bir kitaplığımız var. Diyanet'in tavsiye ettiği pek çok kitap var kitaplığımızda. Bunları biz … Beyle beraber yaptık. Her zaman benim görüşümü aldı. Çok şey yaptık ama aramızdaki saygı… Çok iyi olduğunu düşünüyorum. İletişimde bunlar çok önemli… Hani zümredeki işbirliği çok önemli ya… O kırtasiye işini Abdullah Bey gönüllü yaptı ve hiç gündeme getirmedi. Çalışkan da bir insan, gayet çalışkan yani. Teknolojik anlamda da kendini yetiştirmiş birisi. Onun da artısını çok gördük. Hiçbir sorun yaşamadık…"*

3.4.2. OLUMSUZ TECRÜBELER

Daha önce de belirttiğimiz gibi araştırmaya katılan tüm öğretmenler meslek hayatlarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin iletişimleri ve insan ilişkileri üzerine hem olumlu hem de olumsuz deneyimler yaşamışlardır. Olumsuz örnekleri değerlendirirken objektif davranmaya çalışmışlar, onların bu tavırlarının Din Kültürü öğretmenlikleriyle değil insanlıklarıyla alakalı olduklarını ifade etmişlerdir. Ama yine de öğretmenler, veliler ve öğrenciler arasında sayıca

azımsanamayacak bir grubun durumu bu şekilde değerlendirmediklerine, bu yanlışları kişilerin değil dinin yanlışları olarak görebildiklerine dikkat çekmişlerdir.

3.4.2.1. DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ BRANŞI DIŞINDAKİ ÖĞRETMENLERİN OLUMSUZ TECRÜBELERİ

K1 insan ilişkilerinde olumsuz tavırlar sergileyen birkaç Din Kültürü öğretmeniyle yaşadığı sorunları dile getirmiştir. Bunlardan biri yeni mezun olmuş bir öğretmendir. K1'in ifadesiyle tecrübesizliği ve söz dinlemezliği ilk görev yaptığı okulda sorunlar yaşamasına neden olmuştur: *"Öğretmenlerle sorunları şu tarzda oldu. Öbür arkadaşlarımız biraz şeydi. Iıı, farklı bir dünya anlayışına sahiptiler. Özünde kötü insanlar değillerdi. Ama yetişme tarzlarıyla alakalı olarak dini konulara önyargıyla yaklaşıyorlardı. Bu arkadaşın bazı katı tutumlarına sinirleniyorlardı. Konuşurken direkt konu hakkında kendi tutumunu dile getirirdi… Onlar da kendilerine göre tam tersi olduğunu dile getirirlerdi… Hep ona söylerdim; "Bazı şeyleri sen değiştiremezsin. Sen böyle yapınca iyi bir şey yapmış olmuyorsun. Aksine o insanın nefretini artırmış oluyorsun. Sen onu eğitmiş, tebliğ yapmış ya da nedir o, iyiliği tavsiye etmiş olmuyorsun ki. Onu daha çok nefret ettirmiş oluyorsun. Çünkü o senin baktığın gibi bakıp da senin gibi kabul edemez." "Tamam, haklısın" diyordu. Ondan sonra aynı tas aynı hamam… Konuşurken insanların gözlerine bakmazdı. Cinsiyet ayrımı yapardı. Bayanların gözlerine bakmazdı. Tahammülsüzdü. Sosyal ilişkileri sıkıntılıydı, sık sık tartışmalara girerdi. Eline geçen her fırsatta insanlara vaaz verirdi. Bu da onu insanların gözünde itici biri yapardı…"*

Sorun yaşadığı diğer öğretmen ise neredeyse emekliliği gelmiş biridir. Tecrübesi onu insanlarla ilişkilerinde olumlu bir noktaya taşımamıştır: *"Sonra bu okula geldim. Bizim … Hocayla tanıştım… Sanki adam yaşlanmış ama içindeki kişi*

olgunlaşmamış, onu fark ettim… Pek fazla muhabbete girmek istemeyen, tersler gibi bir tarzı vardı… Daha sonra arkadaş ilişkilerinde çok tahammülsüz olduğunu gördüm. Mesela hemen ufacık bir şeyde idareye gidip şikâyet etmeye girişiyor. İdarede onu çözdü, onu pek fazla dinlemiyorlar. Bu neye yol açtı. Sen kocaman, yaşlı başlı bir adamsın, idarenin seni ciddiye almamasına yol açtı. Hâlbuki en başta görünüş itibariyle ciddiye alınan bir adamsın… Her neyse şikâyet etmesi çok ağırıma gitti. Bunu genelde yeni bir insan yapar. Yıllarca tecrübesi olan bir insanın yapamayacağı bir şey bu… Daha başka ben selam verirsem veriyor, ben selam vermezsem selam vermeden geçiyor. Normalde selamlaşmıyor. Ama ben her zaman sana selam veremeyebilirim, bir de sen selam ver. Ben yine büyüğüm diye veriyorum hani. Ama o vermiyor, hiç vermiyor. Yolda da görür, hiç görmemiş gibi davranır. Bir "günaydın, iyi günler" bir şeyler denir yani. Bir hukukumuz var neticede. Onun da etraftakiler tarafından yadırgandığına şahit oldum. Biraz da yaşının insanı değil ya. Çocuklar da ciddiye almıyor onu. Anlamışlar onun yaşının olgunluğunda olmadığını… Görevinde işbirliği yapmayan, açık arayan, somurtkan, konuşuyor ama nasıl konuşacağını beceremiyor. Yani insanlarla nasıl konuşulacağını bilmiyor. Sosyal ilişkileri bozuk. Böyle görüş alanı küçük gibi. Zihni dar, ne denir ki ona, ifade edemiyorum. Hâlbuki o yaştaki bir öğretmenin, o kadar tecrübeye sahip bir insanın ufkunun daha geniş olması gerekir bence. Ama o öyle değil."

K2 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleriyle genellikle olumsuz deneyimler yaşamıştır. Çalıştığı Din Kültürü öğretmenlerinin çoğu cinsiyet ayrımı yapmış, olumsuz hisler yaşamasına neden olmuşlardır. Çok istemesine rağmen onlardan istifade etme fırsatını pek fazla yakalayamamıştır. Bunlardan üçü ile ilgili bazı anılarını bizimle paylaşmıştır: *"Şimdi benim çalıştığım Din Kültürü*

öğretmenleri genellikle olumsuzdu. Olumsuz örneklerdi… Oydu "Kadın milleti şeytandır" diye laf eden… İşte biz aynı odadayken -belki yaptığı kendince doğrudur ama- kapıyı mutlaka açardı. Ben de rahatsız oluyordum bu durumdan. Konuşmazdı, ben konuşmaya çalışırdım, dinle ilgili sorular sormaya çalışırdım ama yine de çekinirdim. Çünkü pas vermediği için, kendini kapattığı için çekiniyordum… Beraberken dediğim gibi kapıyı açıyordu. Aşağı falan iniyordu, oturmamaya çalışıyordu öğretmenler odasında…"

"Yine …'de tanıdığım Din Kültürü öğretmeni … Bey de öyle… Çok karakterli ama o da selam dahi vermiyordu. Herkesin tepkisine maruz kalmıştı bu açıdan. Ona da bir şey sormaya çekiniyordum. Konuşurken hiç yüzüme bakmıyordu. Hani dersle ilgili konuşacağız, öğrencilerle ilgili bir şey sormam gerekiyor. Çekinerek soruyordum. Bunları doğru bulmuyorum… Öğretmenler odasına hiç girmezdi. Bayan öğretmenlerle hiç konuşmazdı. Biz konuşurken bile yüzümüze bakmıyordu.

"Unutamadığım bir … Bey var. Ona kimse saygı duymuyordu. Çünkü üstü başı dökülüyordu adamın. Çok bakımsızdı. Öğrencilerle iletişimi çok iyi değildi. Kendini saydıramıyordu. Öğretmenlerle konuşuyordu, yüzümüze de bakarak konuşuyordu ama istifade edilecek bir insan değildi. Yani misyonunu iyi taşıyamıyordu bence. Yerine getiremiyordu açıkçası. Kendini çok iyi yetiştirdiğini düşünmüyorum onun. Manevi anlamda da Din Kültürü öğretmenlerine veya İslamî düşüncede olan insanlara şöyle bir baktığında, konuştuğunda, şöyle bir huzur bulmak istersin ya, bu öğretmenden tam tersi huzursuzluk hissediyordum. Adam kendini manevi anlamda donatmamıştı. Bunu çok hissediyordum. Kimse sevmiyordu onu…"

K2, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin iletişim kuramama sebepleri hakkındaki düşüncelerini de dile getirmiş ve bu durumun İslam dinini yanlış

anlamaktan kaynaklandığını, bu yanlış anlamanın temelinde de yanlış bilgilendirmenin bulunduğunu belirtmiştir: *"Din Kültürü öğretmenlerinin asosyal olmaları, toplumdan uzak durmaları, yanlış din anlayışından, İslamiyet'e bakış açısından kaynaklanıyor diye düşünüyorum. İslamî düşüncede olan, İslamiyet'e hizmet eden, dini tanıtan, anlatan bir insanın daha fazla sosyalleşmesi gerektiğini bilmediklerinden kaynaklanıyor. Yanlış eğitildiklerini, yanlış bilgilendirildiklerini düşünüyorum. Bilmiyorum, öyle kapalı bir kutu onlar."*

K3 meslektaşları tarafından takdir edilmeyen, dışlanan, insan ilişkilerini ve iletişimlerini beğenmediği Din Kültürü öğretmenleri hakkındaki tecrübelerini de yine genelleyerek anlatma yolunu tercih etmiştir: *"...Sizin bir yanlışınız var alkol kullanıyorsunuz. Karşıdaki Din Kültürü öğretmenimiz "Ya sen alkol kullanıyorsun, seninle arkadaşlık kurulmaz" deyip sert bir tepki verdiği zaman siz de sertleşiyorsunuz. Karşıdaki insanla tamamen ilişkilerinizi koparıyorsunuz, O din kültürcü, bu kez kendi cephesinde, karşıdaki insan kendi cephesinde… Herkesi düzeltmeye çalışmaları, değiştirmeye çalışmaları, bunu yaparken de bir anda yapmaya çalışmaları, hemen bugün olsun mantığını kullanmaları… İnsanları direkt eleştirmeye başlamaları… Bunu da yaparken "Din böyle emrediyor. Niye yapmıyorsun?" gibi sert bir tutum sergilemeleri ters tepkiye neden oluyor."*

K3, iletişim kuramayan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin iletişim kuramama sebeplerini genel olarak değerlendirirken onların yetişme ortamlarına, yetişme tarzlarına dikkat çekmiş, cemaatçilik anlayışının etkisini vurgulamıştır: *"Bu onların yetişme tarzlarıyla alakalı bir şey. Yani okul yıllarında vatandaş hep belirli bir arkadaş çevresi içerisinden, bir cemaat içerisinden dışarıya çıkmamış. "Dışarı çıkarsan işte şöyle olur, böyle olur, bozulursun" mantığıyla yetiştirilmiş. O herkesin*

kendisi gibi olmasını isteyip esnek davranamıyor. Kendi arkadaşları içerisinde güler yüzlü, kendi gibi olanlar içerisinde çok rahat ama dışarıya çıktığı zaman bütün hal ve davranışları değişiyor. Toplumdaki diğer insanlara karşı, bunlar doğru yoldan çıkmış insanlar gözüyle bakıp ufak bir yanlışı olan insanları direkt dışlayıp atıyor."

K3 yine erkek Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin bayan öğretmenlerle iletişim kuramama sebepleri üzerine düşüncelerini dile getirmiştir. Genelde sorun yaşayan öğretmenlerin İmam Hatip Liselerinin erkek bölümünden mezun olduklarını, daha sonra üniversiteye geldiklerinde de bayanlardan uzak kalmaya gayret gösterdiklerini bu yüzden bir bayanla nasıl iletişim kuracaklarını bilemediklerini ifade etmiştir: *"Din Kültürü öğretmeni erkekler aynı zamanda genellikle İmam Hatip Lisesi mezunudur. İmam Hatip Lisesinin de genellikle erkek bölümünde okuduğu için, bayanlarla aynı ortamda bulunmamıştır. Bayanlar hep onlar için ta üniversite yıllarına gelesiye kadar, hatta öğretmenlik mesleğine gelesiye kadar karşı bir cins olarak kalmış, hep uzak olarak kalmıştır. Sonuç olarak bir bayanla nasıl konuşması gerektiğini ya da bayanın yanında nasıl davranması gerektiğini bilmiyor."*

K4 öğretmenlik hayatı boyunca beraber görev yaptığı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinden hiçbiriyle iletişim sorunu yaşamadığını ifade etmiştir: *"Dediğim gibi olumsuz gördüğüm bir şeyler olsaydı çalıştığım Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinde açık açık söylerdim."* Ama öğrencilik yıllarında Din dersi öğretmenleriyle yaşadığı, kendisini çok etkileyen ve bazı arkadaşlarının öğretmenlerin yanlış tutumları yüzünden dine karşı soğumalarına neden olan birkaç hatırasını bizimle paylaşmıştır: *"Öğrencilik yıllarında hiç unutmam ortaokuldayız. Bir gün dediler ki "Fransızca öğretmeni geldi." Ben de sınıf başkanıyım. Sınıfı hazır*

ola soktum. Orta birde bir "Bonjur Mösyö" öğrenmiştik biz. Müdür yanında iri yarı, uzun boylu bir öğretmenle geldi. Ben işaret verdim, sınıf olarak topluca "Bonjur Mösyö" diyerek öğretmeni selamladık. Öğretmen bana bir yumruk attı, tahtanın önüne yığıldım. Hiç unutamadığım bir anıdır, bunu da sık sık anlatırım. Sonra tüm sınıfa vurmaya başladı. Kız erkek fark etmedi. "Bana nasıl gavur selamı verirsiniz" diye dövdüydü. Hâlbuki biz hiçbir şey yapmadık. Sadece "Bonjur Mösyö" dedik. Meğer o, ilçenin müftüsüymüş. Fransızca dersleri boş geçiyor diye Fransızca dersine görevlendirilmiş…"

"Bakın onların bu şekilde yaklaşımı insanları onlara karşı soğuttu. Belki de toplumumuzdaki insanların soğumasının nedenlerinden biri o. Mesela bir tanesi kapıdan girdi daha ilk dersimiz. Aynen ifadesi şu, insan hala sinirleniyor, "Allahsızlar ben size Allah'ı ispat etmeye geldim" diye kapıdan girdi. Daha ortada hiçbir şey yok. Kapıdan girerkenki sözü bu. Oksijenin formülünü tahtaya yazdı. Herkes "Ne oldu da bu böyle?" dedi. Ama işte insanlara zamanında o öğretmenler bu tür yaklaşımlar sergiledi. Oysa öyle yaklaşmasaydı belki o sınıftaki birçok öğrencinin o alana bakışı farklı olurdu… Ne kadar acı bir olay. İnsan unutamıyor."

K5 şu ana kadar çalıştığı Din Kültürü öğretmenleri arasında sadece bir öğretmenin tavırlarını, insanlarla iletişimini sorunlu görmüştür: *"Menfi bir örnek olarak verebileceğim … Bey vardı… Çok dik başlıydı, belki biraz yaşlılığından kaynaklanıyor. Bizim burada yaptığımız esprilere çok şey bakamıyordu. Farklı yönlere çekiyordu. Hep altından bir şey çıkarmaya çalışan bir tip arkadaştı daha doğrusu. Öyle bir sıkıntısı vardı. … Bey bu esprilerden farklı manalar çıkarabiliyordu. "Vay efendim öyle olmaz, dinimizde caiz değildir, şudur, budur." Yani dini hükümler veriyor, kendine göre siyasi hükümler veriyor. Bizim çok farklı*

manada söylediğimiz bir şeyi yine o taraflara çekiyordu. Herkesin güldüğü bir yerde onun kalkıp ters bir laf söylemesi bozuyordu ortamı. Bir toplantıda, eski müdür falan vardı. Böyle bir toplantıda Müdür Bey "Ya orası haremlik selamlık mı?" dedi bizim erkeklerin oturduğu yere. Bir espriydi benim açımdan. Ama o kalkıp "haremlik selamlık işte şöyledir, böyledir." Yani olayı germe noktasına getirdi… Olayları bazen siyasi olarak değerlendiriyordu, bazen de her konuda vaaz veriyordu. Biz de yeri geliyor konuşuyoruz. Ama her konuda da böyle ön plana çıkmak da çok hoş olmuyor. Ben her şeyi bilirim havasına giren biri olduğu zaman, bir adam ukalaca konuşmaya başladığı zaman bu seferde ben ciddi olarak konuşmaya başlarım. O zaman da gerginlik ortaya çıkıyor. Bunlara hiç gerek yok. Sınırlarımızı bilmek de iletişimde çok önemli."

K6 bir Din Kültürü öğretmeniyle kendisini çok etkileyen, toplum içerisinde mahcup olmasına sebep olan bir olay yaşamıştır. Bu olayı bizimle paylaşmış ve sergilenen tavrın doğruluğunu sorgulamıştır: *"Bizim şu an çalıştığımız okulda … Bey vardı. O da normalde çok güler yüzlü bir beydi. Bir gün selamlaşıyoruz, ben böyle elimi uzattım, elim askıda kalmıştı. Ama bence iletişimde olmaması gereken bir şeydi… Çünkü kalabalık bir ortamdı. Elinizi uzatmışsınız o kadar insanın içerisinde. Selamlaşıyorsunuz, selamlaşıyorsunuz, selamlaşıyorsunuz, sonra sıra ona gelince askıda kalıyor eliniz. Elinizi geri çekiyorsunuz, çok kötü hissediyorsunuz. Çünkü bu sizin selamlaşma yönteminiz. O, sizin selamınızı almıyor aslında orada. Ben öyle düşünüyorum… Yaptığı yanlış bir davranış... Elimi askıda bırakıp herkes içinde çok kötü hissetmeme sebep olması mı daha doğru, yoksa ne olduğunu bilerek elini uzatarak selamlaşması mı daha doğrudur?... O da benim aklımda, zihnimde iz bırakmış. Zaten ondan sonra erkek Din Kültürü öğretmenleriyle selamlaşırken*

tokalaşmamaya özellikle dikkat ediyorum. Çünkü diyorum ne olur olmaz, askıda kalır malır, rezil olurum."

Görüşmeye katılan öğretmenlerden K1, K3 ve K5'in sorun yaşadıkları öğretmenlerden bazıları emekliliği yaklaşmış ya da emeklilikten sonra mesleğe geri dönmüş olanlardır. Bu öğretmenlerle yaşadıkları olumsuz tecrübeler, yaşı ilerlemiş öğretmenlerin iletişimde genç nesle göre daha başarısız olduğu düşüncesini doğurmuştur: *"Yaşlı olanlar daha sert, daha kopuk. Yeni nesil daha böyle törpülenmiş, daha sosyalleşmiş, hatta çok çok sosyalleşenler de var… Şu anda karma eğitim sistemine geçilmiş olması, bakışlarını ta çocukluktan itibaren düzelterek gelmesi, etkiliyor yani. Yeni nesil iletişim açısından daha açık. Ama eski nesle baktığımız zaman bunlar medrese türü yetiştikleri için kapalılar iletişime genelde."*

3.4.2.1. DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİNİN OLUMSUZ TECRÜBELERİ

K7 çalıştığı zümre öğretmenlerinden sadece biriyle sorun yaşamıştır. Önemli bir sorun olmadığını söylemesine rağmen konuyu anlatırken çok sinirli olduğu gözlemlenmiştir: *"İki yıldır bir arkadaş vardı, geçen yıl ayrıldı. O arkadaşla iletişim sorunu oldu. Normalde sorun yok da işte görev paylaşımına gelince fedakârlık yoksa sorun başlıyor. Alttan alırım... Enayi yerine konulmak istemem… Burada mesele insanlığını göstermek… Önceki arkadaşla yaşadığımız insanlık sorunuydu. Yani önünde yazıyorum, çiziyorum çok basit bir şey. "Şunu yazdım kardeş sen şunu oku" diyorsun. Adam "yok" diyor. Sen yaz o zaman. Bir de sen yaz. Sınavları biz yaptık, hazırladık soruları… Her soruyla, elimdeki sorularla üç dört saat uğraştığım oluyor… Adam yok diyor. Fedakârlık, ben buna çok önem veririm. İyi niyet ve fedakârlık."*

K8 ikinci zümre tecrübesini bu yıl yaşamıştır. Ama henüz birinci dönemin başında aralarında bir sorun yaşanmış, bu sorunu çözümlemelerine rağmen ilişkileri K8'in diğer branşlardaki öğretmenlerle ilişkileri kadar sıcak olmamıştır: *"Ama bu seneki öğretmenle, bayan öğretmenle ilk zamanlar biraz tartıştık. Çok basit bir mesele, çok büyüttü. Sonradan hatasını anladı. Ben de biraz ağır konuştum, konuşmamam gerekiyordu tabi... Müdür beye şikâyet etmiş beni. Hiç yakışık almayacak şeyler… Hiç hoş değil. Tabi onlar da "Nasıl bir din dersi öğretmeni gelir de bir başkasını şikâyet eder, hele senin gibi bir adamı?" diye konuştular. Üzüldüm ama takmadım tabi. "Yeni öğretmen" dedim… O zaman bana hak verdi. Şimdi diğer öğretmenlerle olduğumuz kadar samimi değiliz, soğukluk girdi… Biz bunu beceremiyoruz. Ben şimdiye kadar hiçbir matematik öğretmeniyle sıkıntı yaşamadım, beden öğretmeniyle sorun yaşamadım. Hiçbir öğretmenle sorun yaşamadım… Yaşadığım öğretmenler hep din dersi öğretmenleri, meslek dersi öğretmenleri."*

K9 zümre öğretmenleriyle bir sıkıntı yaşamadığını belirtmiştir. Ama Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin zümrenin gereklerini yerine getirmediklerini, eksiklikleri olduğunu ifade etmiştir: *"Ben şimdi çok ciddi bir sıkıntı görmüyorum… Ama zümrenin hakkını verebildiğimizi zannetmiyorum. Sık sık bir araya gelip dersimizin problemlerini, meselelerini görüşmüyoruz, konuşmuyoruz. İletişim eksikliğimiz var yani... Aynı kişilerle konuşuyoruz genellikle. Öğretmenler odasına giren arkadaşlarla, biraz da kendimize yakın gördüğümüz, sevdiğimiz kişilerle iletişim kuruyoruz. Onun haricinde bazı arkadaşlarla çok fazla diyalog içine girmek istemiyoruz. Belki frekanslar uyuşmuyor, fikirler uyuşmuyor… Tabi bizim için, din eğitimi almış bir insan için bayanlarla iletişimde mesafeli duruyoruz biz…*

Ama o ölçüyü, o dozajı henüz tutturabildiğimizi, yakalayabildiğimizi zannetmiyorum kendi adıma. Bazen çok mesafeli durduğumuzu düşünüyorum."

K10 bir zümre öğretmeniyle kendisini çok üzen sorunlar yaşamıştır. Bu öğretmenin sorumluluklarını yerine getirmemesi, mesleğine ve zümresine saygı duymaması, bir bayan olarak kendisine davranış şekli K10'u çok üzmüş, aynı zamanda da sinirlendirmiştir. Onunla yaşadıklarını şu cümlelerle anlatmıştır *"... Bey biraz şeydi, nasıl anlatayım, kaba bir insandı… Bana göre erkeklerin kibar olması çok önemli… ... Beyde bir başıboşluk var. Mesela o gün diyorum ki "Hocam soru hazırlayacağız bakar mısınız?" 20-30 tane erkek öğretmenin oturduğu bir masa var, kendisi dipte. Beni görünce hem ayağa kalkmıyor hem de diyor ki "Getir şuraya koyuver soruları, masanın üzerine bırakıver" diyor. Ve benim 30 tane erkek öğretmenin içinden geçerek ona ulaşmam gerekiyor… Bu benim çok zoruma gitti. Soru sormak istemiyor, "Siz sorun ne sorarsanız sorun, ben hepsini işledim derste, sorarım" diyor. Sonra öğrendim, geçen yıl onun dersine girdiği sınıfların bazılarını ben aldım, yazılıda soruların cevaplarını söylüyormuş çocuklara. Hani diyordu ya "Ben hepsini işledim, soru olsa da olur olmasa da olur, görsem de olur soruyu görmesem de olur." ... Cevabını söylüyor çocuklara… Böyle zümreyle çalıştım… Zümre toplantısı düzenlenecek "Ben gelmesem de olur, siz bir şeyler yazın, ben altına imza atarım" falan tavırlarını görünce "Hocam herkes elini taşın altına koyacak, o da soru hazırlayacak biz de soru hazırlayacağız. Beğenmediklerimi sileceğiz, tekrar hazırlayacak" diye tavır koymuştum artık. İfadesi hoş değildi "Sen bi gel hele" falan diyordu. Bir kere bana "sen" demesi çok garip. Yani biz orada çalışan, belli bir yaşa gelmiş insanlarız. Saygı ifadesi içeren cümleler kullan, samimi*

değiliz ki… Bu üsluplar benim için çok önemli, iletişimde kullanılan bu kelimeler çok önemli. Öyle sınırı aşarak konuşmanın seviyeyi çok düşürdüğüne inanıyorum ben."

Hem Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri hem de diğer branşlardaki öğretmenlerin anlattıkları olumsuz örnekler iletişim çatışmalarına neden olan unsurlar taşımaktadır. Bu unsurlardan biri kalıplaşmış düşüncelerdir. İnsanlar birbirleriyle olan iletişimlerinde bazı kalıplaşmış düşüncelerden uzak durmalıdırlar. Aşırı genelleme, ya hep ya hiç diyerek kutuplaştırma, bazı konuşmaları kişiselleştirerek üzerine alınma, bazı kurallar koyarak mutlakacılık geliştirme, çevremizdeki insanların bizim gibi düşünmelerini sağlamak için onları değiştirmeye çalışma, hoşumuza gitmeyen bir özelliği nedeniyle karşımızdaki insanı onları toptan reddetme insanlar arasındaki iletişime engel olan kalıplaşmış düşüncelerden bazılarıdır.[66]

Yukarıda öğretmenlerin yaşantılarından verdikleri olumsuz örneklerde bu tarz katı tutumları, tahammülsüzleri, insanların açıklarını aramaları, anlayışsız ve önyargılı tavırları, insanları değiştirmeye çalışma ve bu yüzden de sık sık gereksiz tartışmalar içine girme durumlarını görmekteyiz. Bu da öğretmenler arası iletişimde huzursuzluklara ve daha büyük sorunlara yol açabilmektedir.

İletişim çatışmalarını yol açan diğer bir sebep bilinçdışımızda bulunan ruhsal öğelerdir. Geçmişte yaşadığımız bir takım olaylar, engellenen bir takım istekler, çatışmalar, şu andaki tüm davranışlarımızı ve onların önemli bir parçası olan iletişimlerimizi etkilemektedir. Tartışmalarımızın, dil sürçmelerimizin, birbirimizi yanlış anlamalarımızın, küskünlüklerimizin arkasındaki belirleyici güç bilinçdışımızdır. Ruhsal dengemizi sürdürebilmek, kaygımızı denetim altına

[66] Üstün Dökmen, **İletişim Çatışmaları ve Empati**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2008, s. 104-117.

alabilmek için savunma mekanizmaları kullanırız. Kullandığımız bu savunma mekanizmaları da iletişim çatışmalarına yol açabilir.[67] Görüşmeye katılan öğretmenlerden bazılarının geçmiş yaşantılarından bahsederken öğrencilik yıllarındaki bazı olumsuz öğretmen davranışlarına da atıfta bulunmaları, o olayları anlatırken sanki bugün yaşıyorlarmış gibi tepki vermeleri, bilinçaltında nasıl etkilendiklerini göstermektedir.

İnsanlarla kurduğumuz iletişimlerin ve ortaya çıkan çatışmaların niteliğini belirleyen faktörlerden biri de güdülerimizdir. Güdülerimiz davranışlarımızı yönlendirmektedir. Bazı güdülerimizin etkisiyle birtakım çatışmalara gireriz ya da bazı ihtiyaçlarımız engellendiğinde saldırgan olabiliriz. Açlık, susuzluk gibi fizyolojik ihtiyaçlarını giderebilen insanlar güvenlik ihtiyacı duyarlar. Bu ihtiyaç güvenli bir ortamda yaşama, güvenli bir işte çalışma gibi hususları kapsar.[68] İş ortamında meslektaşlarına güvenemeyen biri huzursuz olur ve gerginlik başlar. Din dersi öğretmenleriyle yaşanan sorunların bir kısmı yukarıdaki örneklerde de görüleceği üzere güven sorunundan kaynaklanmaktadır. Öğretmenlerin bir kısmı kendilerine güven vermeyen din dersi öğretmenlerinden uzak durmayı, onlarla iletişime girmemeyi tercih etmektedir. Kendisinin, düşüncelerinin, duygularının doğal bulup kabul edilebileceğine, yargılanmayacağına, ayıplanmayacağına güvendiği zaman iletişime başlamaktadırlar.

Güvenlik ihtiyaçlarını gideren insanlar bir gruba ait olmaya, insanlarla yakın ilişkiler kurmaya, sevmeye ve sevilmeye ihtiyaç duyarlar.[69] Araştırmaya katılan öğretmenlerin güven duydukları din dersi öğretmenleriyle samimi arkadaşlıklar

---

[67] Dökmen,**a.g.e.**, s. 122.

[68] Dökmen,**a.g.e.**, s. 122.

[69] Dökmen,**a.g.e.**, s. 124-125.

kurdukları hatta bu arkadaşlığı okul dışına da taşıdıkları belirlenmiştir.

Ait olma ve sevgi ihtiyaçlarını gideren insanlar benlik saygısına yani kendilerini değerli ve saygıdeğer algılamaya ihtiyaç duyarlar, başarı ve statü ararlar. Bu ihtiyaçları doyurulmadığı zaman çevreleriyle çatışma içine girerler.[70] Görüşme yaptığımız öğretmenler selamlaşmama, hal hatır sormama, çalışmaları takdir etmeme, göz iletişimi kurmama, cinsiyet ayrımı yapma gibi olumsuz tavırlarla karşılaşmışlardır. Bu tavırlar kişide kendisinin umursanmadığı, kaale alınmadığı, adam yerine konulmadığı düşüncesini doğurmaktadır. Bazı din dersi öğretmenleri de zümre görevleriyle ilgili sorumluluklarını kaale almamıştır. Bu tavırları sergileyen din dersi öğretmenleri zümreleriyle ve diğer öğretmenlerle iletişimlerinde önemli sorunlar yaşamaktadır. Bu ihtiyaçları doyurulan öğretmenler ise din dersi öğretmenleriyle olumlu ilişkiler kurmaktadır.

[70] Dökmen,**a.g.e.**, s. 125.

IV. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmamızın bu bölümünde, araştırma konusunun genel bir özeti, görüşme kayıtlarının çözümlenmesi sonucu elde edilen bulgular ile bu bulgulardan ulaşılan yargılara dayalı olarak geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

4.1. SONUÇ

Bir eğitim örgütü olan okulda, çalışanlar arasındaki sağlıklı insan ilişkilerinin ve iletişim becerilerinin, çalışanların iş tatmini, motivasyonu, çalışanlar arasındaki uyum, okul performansı ve öğrenci başarısı üzerinde önemli etkileri vardır. Okulun bir çalışanı olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmeninin meslektaşlarıyla iletişimi de bu dersin statüsü ve muhtevası nedeniyle, din dersi öğretmenlerine ayrı bir iletişim boyutu ve yükü yüklemektedir. Din dersi öğretmeninin sorumlulukları, diğer dersleri okutan öğretmenlerin sorumluluklarından çok daha farklıdır. Çünkü zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine karşı olumlu-olumsuz yaklaşımlar, kitle iletişim araçlarının dini görüş oluşturma yönündeki etkileri, ders öğretmeninin hatalarının dinin yanlışlarıymış gibi algılanması tehlikesi din dersi öğretmeninin omuzları üzerine yüklenmiş çok büyük bir sorumluluktur. Bu sebeple din dersi öğretmeni, meslektaşlarıyla ilişkilerine ve iletişimine özen göstermek zorundadır.

Araştırmamızda ilköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin meslektaşlarıyla olan iletişimleri, yaşanan insan ilişkileri ve iletişim sorunları ile bunların sebepleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Meslektaşlarının ve kendilerinin bakış açısıyla bu konuyla ilgili olarak Sincan İlçesi'nde bulunan iki okulda görev

yapan on öğretmenin görüşlerine başvurulmuştur. Bu görüşmelerin yorumlanması neticesinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Araştırmaya katılan öğretmenlerin insan ilişkileri ve iletişim becerileri konusunda beraber çalıştıkları diğer öğretmenlerden beklentileri ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinden beklentileri arasında çok büyük bir farklılık ortaya çıkmamıştır. Tüm öğretmenlerin bu konuda aynı yeterlilik seviyesine sahip olmasının beklenildiği sonucuna ulaşılmıştır.

- Toplum nazarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin diğer öğretmenlerden daha farklı bir konuma sahip olduğu neticesine varılmıştır. Bu konum görüşmeye katılan öğretmenler tarafından *"dinin temsilcisi"* olma durumu şeklinde izah edilmiştir.

- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinden toplumda *"dinin temsilcisi"* olarak algılanmaları sebebiyle insanlarla ilişkilerinde ve iletişimlerinde daha dikkatli ve daha sorumlu davranmalarının beklenildiği sonucuna ulaşılmıştır.

- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin dini algılayış durumları, insan ilişkileri ve iletişim becerileri üzerinde etkili olmaktadır.

- Görüşmeye katılan öğretmenler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin insan ilişkileri ve iletişim becerilerini değerlendirirken olumlu ve olumsuz deneyimlerinden örnekler sunmuşlardır. Bu deneyimlerde olumsuz örneklerin sayıca daha çok olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

- *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri okul ortamında kendi branşından olmayan öğretmenlerle sağlıklı iletişim kurabilmekte midir?* sorusuna son on beş-yirmi yıllık dönem içinde mesleğe başlamış olan öğretmenler için olumlu

cevaplar alınmıştır. Emekliliği yaklaşmış ya da emeklilikten sonra mesleğe geri dönmüş Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin ise insan ilişkileri ve iletişim becerilerinde yeni nesle göre daha az başarılı bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

- Araştırmaya katılan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin zümre öğretmenleriyle iletişimlerinde zaman zaman sorunlar yaşadığı ortaya çıkmıştır. Bayan ve erkek Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin birlikte çalıştığı okullarda bu sorunların yaşanma sıklığının, hemcinslerin çalıştığı okul ortamlarına göre daha da fazla olduğu tespit edilmiştir.

- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinden özellikle alanlarına hâkim olma, güler yüzlü olma, insanları kıracak söz ve davranışlardan kaçınma, selam verip insanların hatırını sorma, cinsiyet ayrımı yapmama, hoşgörülü ve sevgi dolu yaklaşım sergileme, toplumdan kopuk olmama, öğretmenlerle uyum ve işbirliği içinde çalışma gibi niteliklerin beklenildiği sonucuna ulaşılmıştır.

- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin zümre öğretmenlerinden beklentilerinin de genel olarak Din Kültürü branşı dışındaki öğretmenlerin beklentileriyle örtüştüğü görülmüştür.

4.2. ÖNERİLER

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmenlerinin kendilerinin ve meslektaşlarının değerlendirmelerine göre iletişim becerileri ve insan ilişkileri hakkındaki araştırmadan elde edilen sonuçlara dayalı olarak geliştirilen öneriler aşağıda sunulmuştur:

- Etkili iletişim becerileri ve insan ilişkileri konusunda öğretmenleri geliştirmek için üniversitelerin ilgili bölümleri ile işbirliği yapılarak bu konuda

hizmet içi eğitim programlarının ve seminerlerin düzenlenmesi gerektiği düşünülmektedir.

- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerine insan ilişkileri ve iletişim becerileri konusunun din dersinin muhtevası açısından önemine yönelik seminerler verilmeli, ayrıca hizmet içi eğitim programlarında "Yaratıcı Drama" dersleri ile de uygulama örnekleri yaptırılmalıdır.

- Okul çalışanları arasında örgütsel bağlılığı artırmak, sağlıklı insan ilişkileri ve iletişim becerileri geliştirmek amacıyla sosyal etkinlikler (Öğretmenler günü ve dönem sonları etkinlikleri, piknikler vb.) düzenlenmeli, bu etkinliklerle öğretmenlerin kaynaşması ve aralarındaki iletişimin geliştirilmesi sağlanmalıdır.

- Milli Eğitim Müdürlükleri tarafından çeşitli şekillerde iletişimi ve ilişkileri güçlü olduğu tespit edilen öğretmenlere, onları ödüllendirmek, diğer öğretmenleri de teşvik etmek için teşekkür ve takdir belgeleri verilmelidir.

- Bu araştırma nitel desenli bir araştırma olduğu için Sincan İlçesi'nde iki ilköğretim okulunda görev yapan az sayıda öğretmenle derinlemesine görüşmeler yoluyla elde edilen verilere dayanmaktadır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleriyle ilgili, konu hakkında daha önce yapılmış bir araştırma bulunmamaktadır. Bu konuda daha geniş evreni ve örneklemi olan araştırmalar yapılarak Türkiye genelinde bir durum tespiti yapılması gerekmektedir. Elde edilen bulgular doğrultusunda gerekli önlemlerin alınmasına yönelik öneriler geliştirilmelidir.

- Öğretmen görüşlerine dayalı olan bu araştırma idarecilerin ve velilerin de görüşleri alınarak geliştirilmelidir.

- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin sınıf içi iletişim becerileri konusunda da araştırma yapılmalıdır.

- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin insan ilişkileri ve iletişim becerileri ortaöğretim kurumlarında da araştırılmalıdır.

- Ayrıca Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni yetiştiren öğretim programlarında eğitim gören öğrencilerle de insan ilişkileri ve iletişim becerileri konusunda araştırma yapılabilir.

KAYNAKLAR

AĞRAŞ, Süleyman, *Stratejik Liderlik Uygulamalarına İlişkin Türk Turizm Sektöründeki Türk İşletmelerinde Nitel Bir Araştırma,* Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007

AKGÜL, Olcay, *"Niteliksel Araştırma ve Turizmde Uygulamaları"*, **Seyahat ve Turizm Araştırmaları Dergisi**, cilt: 4, sayı:2, 2004

ARSLAN, B. ve ARSLAN E. *Örgütsel İletişim, MYO için Genel İletişim*, Ed. Uğur Demiray, Pembe Yayıncılık, Ankara, 2003

ATEŞ, Öznur Tulunay, *İlköğretim Okullarında Görev Yapan Yöneticilerin Öğretmenlerle İletişim Tarzları,* Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005

AYDIN, Mustafa, *Eğitim Yönetimi,* Hatipoğlu Yayınevi, Ankara, 1991

----------, *Çağdaş Eğitim Denetimi,* Hatiboğlu Kitabevi, Ankara, 2000

AYVAZ, Ayşe, *Sinop İli Ortaöğretim Kurumlarında Görevli Yönetici ve Öğretmenlerin İnsan İlişkileri Konusundaki Görüşleri,* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1997

BİLEN, Mürüvvet, *Sağlıklı İnsan İlişkileri*, Anı Yayıncılık, 6.Baskı, Ankara, 2004

BURSALIOĞLU, Ziya, *Okul Yönetiminde Yeni Yapı ve Davranışlar*, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2002

CAN, Adnan, *İlköğretim Denetçilerinin İnsan İlişkilerinin Gereklerine Uygun Davranma Düzeyi,* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2004

CEBECİ, Suat, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi,* Akçağ, Ankara, 1996

CEMALOĞLU, Necati, *"Veri Toplama Teknikleri: Nicel-Nitel"*, **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Editör: Abdurrahman Tanrıöğen, Anı Yayıncılık, Ankara, 2009

CÜCELOĞLU, Doğan, *Yeniden İnsan İnsana*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2008

ÇAMDİBİ, Mahmut, *"Beşeri Münasebetler"*, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi, Sayı1 İstanbul, 1991

ÇERMİK, Aytekin, *Sınıf Öğretmenlerinin İnsan İlişkileri Sorunları ve Bu Sorunların Performans Üzerindeki Etkileri,* Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003

ÇİFTCİ, Ülkü, *İlköğretim Okulu Öğretmenleri Arasındaki İletişim Sorunları,* Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008

DÖKMEN, Üstün, İletişim Çatışmaları ve Empati, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2008

EROĞLU, Erhan, *"Eğitim Kurumlarında Örgütsel İletişim",* **Etkili İletişim,** Editör: Uğur Demiray, Pegem Akademi, Ankara, 2008

EROĞLU, Erhan, *"Eğitim Ortamlarında Etkili İletişim ve Boyutları",* **Etkili İletişim,** Editör: Uğur Demiray, Pegem Akademi, Ankara, 2008

GÖKÇE, Orhan, *İletişim Bilimi, İnsan İlişkilerinin Anatomisi*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006

GÜNEY, Salih, *Davranış Bilimleri*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2008

GÜRSES, Yılmaz, *Eğitim Örgütlerinde Yöneticilerin Etkili İletişim Kurma Becerilerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma,* Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006

http://www.baskent.edu.tr/~gkonuk/ders3_orgutsel_iletisim.ppt#397,27,YATAY İLETİŞİM (2010)

KARASAR, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara, 1994

MCKAY, M., DAVİS, M. ve FANNİNG, P. *İletişim Becerileri,* HYB Yayıncılık, Ankara, 2006

OKUTAN, Mehmet, *Orta Dereceli Okul Müdürlerinin İnsan İlişkileri Yeterlilikleri,* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1988

ÖCAL, Mustafa, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar,* Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, 1991

ÖZBUDAK, Ferit, *Yönetici-Öğretmen İletişimi,* Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2009

ÖZDEMİR, Servet, *Eğitimde Örgütsel Yenileşme,* Pegem A Yayıncılık, Ankara, 2000

ŞİMŞEK, Yücel, *Okul Müdürlerinin İletişim Becerileri İle Okul Kültürü Arasındaki İlişki,* Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2003

TUTAR, Hasan, YILMAZ, M. Kemal, *Genel İletişim: Kavramlar ve Modeller*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2002

TUTAR, Hasan, *Örgütsel İletişim,* Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2003

YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H., *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2008

EK 1: Görüşme Formu

Adım Hacer Yaldız. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı'nda Din Eğitimi bölümünde yüksek lisans öğrencisiyim. İlköğretimde görev yapan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin iletişim becerileri üzerine araştırma yapıyorum. Bu nedenle sizin bu konudaki görüşlerinizi almaya ihtiyaç duyuyorum. Bu araştırma sonucunda elde edilecek bulgular ışığında var olan durumu tespit ederek açıklamayı, değerlendirmeyi ve çözüm önerileri geliştirmeyi ümit ediyorum.

Görüşme sürecinde söyleyeceklerinizin tümü gizlidir ve gizli kalacaktır. Bu görüşmeden elde edilecek bilgiler bu araştırma dışında bir amaçla kullanılmayacaktır. Ayrıca araştırmanın raporlaştırılması sürecinde elde edilen bilgiler yazılırken, görüşülen ve görüşme esnasında ismi geçen öğretmenlerin isimlerine kesinlikle yer verilmeyecektir. Bunun yerine kod ismi ve rumuz kullanılacaktır.

Eğer bir sakıncası yoksa görüşmeyi kaydetmek istiyorum. Bu zamanı etkili bir biçimde kullanmayı, verilen cevapların kaydını da ayrıntılı ve doğru olarak tutmayı sağlayacaktır. Görüşme sonunda kullanmamı istemediğiniz bilgileri görüşmeden çıkarabilirim. Görüşme süremiz minimum otuz dakika, ancak içeriğin zenginliğine bağlı olarak çok daha fazla da sürebilir. Bana zaman ayırdığınız ve görüşlerinizi paylaştığınız için çok teşekkür ederim. Müsaadeniz olursa şimdi sorulara geçmek istiyorum.

- Bize kendinizi tanıtabilir misiniz?

- Meslek hayatınızdan bahsedebilir misiniz?

- Sizce bir öğretmen için iletişim bilgi ve becerilerinin önemi nedir?

- Öğretmenlik mesleğinde iyi iletişim kurmak önemli mi?
- İyi bir iletişim hangi temeller üzerine oturmalı?

- İletişim bilgi ve becerilerinin önemini Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenini açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

- Sizce Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri insan ilişkilerine ve iletişimine diğer öğretmenlerden daha çok mu dikkat etmeli? Neden?
- Size göre Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin toplumdaki konumu nedir? Onlara nasıl bakılıyor?

- Şimdiye kadar çalıştığınız Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerini ilişkileri ve iletişimi açısından değerlendirebilir misiniz? Onlardan bu konuda beklentileriniz neler?